

◆ Debreceni ◆ Főiskolai Lapok.

Felölös szerkesztő: Györék József.

Kiadja: A Főiskolai Magyar Irodalmi Társulat.

o Ragys.

S. Jókai Lajos

akad. igazgatójának

H.

Sz. 27254.

DEBRECENI REF. FOISKOLA
KÖNYVTÁRA

U: 2716.

Tartalom:

Előhang az ötvenharmadik évfolyamhoz: Györék József. — A vértanuk emléke: dr. Darkó Jenő. — Szőlőhegyen, Szomorú lett az anyám (versek): Györék József. — Egy szál szegfű: Nil. — Karácsonykor, Betegen (versek): Nagy Ferenc. — Művészi alapelvek: Mitrovics Gyula. — Szomorú öröm, A szemem (versek): Komlós Aladár. Álmod álma (vers): Darvas János. — Seta: Molnár Ernő. — Dalok az éjszakából (vers): Nil. — Arany János irodalomtörténete: dr. Pap Károly. — Az élet, Néha az élet örvényes utján (versek): Páncél Jenő. — A megtalált unikum: Könyves Tóth Kálmán. — Elilliant illatok (vers): Begyáts János Vado mori (vers): Koós Elemér. — Találkozás a nyomorral: Nagy Ferenc. — A soproni (ismertetés): Darvas János. — dr. Barcsa János: Páncél Jenő. — Vázlatok: 1. A modernség. 2. Gyávaság az öngyilkosság? D. J. — Irodalom. 1. Abrus Zoltán: Franciául. 2. Bontakozó szárnyak. Régi írások. — Egyletek. — Hírek.

Társ szerkesztők:

Darvas János és Páncél Jenő.

Kiadóhivatali Főnök:

Tóth János.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Debrecen. Főiskola.

Előfizetési árak: Egész évre öt korona. Fél évre: két korona ötven fillér. Ifjúsági egyesületeknek: négy korona. Főiskolai hallgatóknak három korona. Egyes szám ára: negyven fillér.

Megjelen havonta két szám.

LIII. évfolyam. 1—3. szám.

DEBRECENI FŐISKOLAI LAPOK.

KIADJA: A FŐISKOLAI MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Debrecen, Főiskola.

Megjelen havonta két szám.

Felelős szerkesztő:

GYÖRÉK JÓZSEF.

Társ-szerkesztők:

DARVAS JÁNOS és PÁNCZÉL JENŐ.

Kiadóhivatali főnök: Tóth János.

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

Egész évre 5 korona.

Fél évre 2 kor. 50 fill.

Ifjúsági egyesületeknek 4 korona.

Főiskolai hallgatóknak 3 korona.

Egyes szám ára: 40 fillér.

Előhang az ötvenharmadik évfolyamhoz.

Későn jövünk. Nehéz volt az elindulásunk. Irgalmatlan és kegyetlen bajok állták az utunkat, amelyekkel sokáig kellett tusakodnunk. Már-már csüggedezni is kezdett a szívünk szárnyatbontó vágya és erőtlensége és bénán roskadozott a lelkünk ereje, de idegeinket megacélozta a föl vállalt kötelességérzet és a lelkünkbe új vágyat esőzött a megalkuvást nem tűrő akarat.

És — előálltunk. A lelkiismeretlenség anyagi gondjai és a testvérietlen visszavonulás csak erőnket szegte, de kedvünket és lelkesedésünket nem bántotta. Éreztük, hogy iskolának és önmagunknak válunk szégyenére, ha lelkünknek ezt az ötvenkét év óta beszélő magzatát meghalni engedjük. Éreztük, hogy elő nem állásunk a múlt kegyetlen megsértése volna és hogy a pironkodás szégyenbélyeget sütné az arcunkra, ha az elődök drága örökségét: ezt a lapot rútul cserbenhagynánk.

Ám a körülmények kényszerítő hatása mind-
ez ideig visszatartott bennünket az előállástól. Nem a mi hibánk volt. Mi, — úgy hisszük, — tisztán állunk. Különben is, mi magunkért nem aggódunk; sokkal kisebbeknek érezzük magunkat, hogysem miattunk nagy evolúciókat váltson ki az élet. De féltjük ezt a lapot, ennek a jövőjét, féltjük attól, hogy útján a meg nem értés szelleme kíséri, hogy kései útrakerése miatt a közönség elfordul tőle és nem segítik eléggé azok, akiknek legfőbb érdekük, hogy ez a lap éljen és beszélő bizonyossága legyen a lelküknek.

A múltat idézzük fel bizonyosságtételre, azt az ötvenkét esztendő, amelyet ez a lap már dicsőségesen betöltött, hogy ennek joga van az életre, az elnézésre és a szeretetre.

Erre a múltra való hivatkozással fordulunk olvasóinkhoz: — fogadjanak bennünket szívesen. Nem minket, ezt a lapot szereti, aki támogat bennünket. Hiszen a mi személyeink, kiknek neveik most lapunk homlokán állanak, csak esetlegességek. Ahogy odairta, ép úgy le is fogja törülni az idő.

De addig, amíg a lapnak élén állunk, hűséggel és becsülettel gondoskodunk róla. Azon leszünk, hogy szép fehér lapjához ne tapadjon szennyfolt. Azon leszünk, hogy ezt a lapot mindenek megszeressék, olyan forrón, olyan igazán, mint amilyen szeretettel mi dédelgetjük azt.

Munkánk azonban csak úgy lesz teljes, fáradságunk csak úgy vezet sikerre, ha a közönség és az ifjúság teljes erővel támogat bennünket és anyagi és szellemi erőivel segítségünkre lesz. Ha ez így lesz, akkor munkás erőnk jóratörekvését nem gátolhatja meg semmi, akkor ez az évfolyam méltó folytatása lesz az előbbi esztendőknak.

Ebben a reményben, ebben a biztos tudatdan bocsátjuk útjára e mi édes gyermekünket, szívünknek ezt a forrón szeretett magzatát.

Menj kicsi lap. Szeretetet viszel, talán szeretettel fogadnak.

Az ég engedje, hogy úgy legyen.

Györék József.

felelős szerkesztő.

A vértanúk emléke.

Írta s a Főiskolai Magyar Irodalmi Társulat október 6-iki ünnepélyén felolvasta: **dr. Darkó Jenő** akad. tanár.

Midőn a legmegfelelőbb formát keresem, hogy kifejezésre juttassam a hősöket megillető kegyeletet s mindazt, amit nekünk a mai napon lelki épülésünkre kell fordítanunk az ő magasztos példájuknak fölelevenítéséből, leküzdhetetlen erővel tolúl fel az én lelkemben egy intő példa a régmúltból, a régi görögök világából s nem állhatom meg, hogy ezt a classikus mintaképet ne igyekezzem néhány vonással az önök lelke elé is állítani. Én ugyanis azoknak a — sajnos — mindinkább gyérülő csoportjához tartozom, kik azt vallják, hogy a régi görögök az emberi erények istápolásában, az ember szellemi és testi képességeinek harmónikus kifejtésében s az emberi élet boldogságának megközelítésében magasabb fokra jutottak el, mint amelyen ma mi, modern nemzetek vagyunk s ha mi meg akarjuk tudni s hasznunkra akarjuk fordítani az ő nagyobb tökéletességüknek titkát, mentől sűrűbben és mentől figyelmesebben kell az ő példaadásaikkal foglalkoznunk.

Talán nem lesz nehéz a gymnasiumi tanulmányokban megedzett képzelet segítségével visszazállani egy percre a klasszikus kor Athénjébe a peloponnesosi háború kezdetén. E város akkor kétségkívül hatalmának és dicsőségének tetőpontján állott.

Politikai befojása az attikai tengeri szövetség révén, melynek elnöke volt, kiterjedt Görögország, Kis-Ázsia, az égei tenger, sőt Dél-Itália és Sicilia számos városára és szigetére s kétségkívül az első kereskedő városa volt annak a kornak. De egyszersmind az első művészi és tudományos központja is. A drámai költészet, a szónoklat, a pragmatikus történetírás, a racionális bölcsészet Athénben születik s itt emelkedik rövid idő alatt a tökély legmagasabb fokára, az építészet és szobrászat itt alkotja legbámulatosabb remekeit.

Ekkora fény és hatalom nem maradhatott sokáig irigység nélkül. Mindazok a testvér-államok, kik Athén hatalmának rohamos emelkedésétől féltették a saját helyzetüket, összefogtak ellene a győzhetetlennek tartott katonai állam, Spárta vezetése alatt s néhány évi feszült készülődés után egy jelentéktelen incidensből kifolyólag, összeroppant a két fél, kitört egy hosszú s rendkívüli veszteségekkel járó testvérháború, melynek azt kellett eldönteni, hogy megtarthatja-e Athén továbbra is a maga vezető szerepét a görög államok koncertjében, vagy nem.

Az athénieknek szokásuk volt a háború

folyamán a csatában elesett harcosaikat ünnepélyesen eltemetni, mely temetés alkalmával egyik legtekintélyesebb emberükre szokták bízni a magasztaló beszéd tartását. A háború első évében éppen Periklesnek jutott ez a szerep, annak a kiváló államférfinak, ki mint erényekben, képességekben első férfia honának, minden tiszt viselése nélkül is igazi kormányzója volt az athéni államnak. Az a beszéd, melyet P. ez alkalommal tartott, fenmaradt egész terjedelmében az ó-kor legmegbízhatóbb történetírójánál, Thukydidesnél s benne sok szép olyan gondolat van, mely nagyon illik a mai napra s mely egyébként is igen tanulságos lehet reánk nézve.

Perikles azzal kezdi, hogy az ő véleménye szerint elegendő volna, ha oly férfiak iránt, kik tettekkel szereztek maguknak érdemeket, tettekkel mutatnák ki az utódok elismerésüket, olyanokkal, aminők most ez államilag rendezett halotti ünnepnél kifejezésre jutnak. Ő csak azért mond beszédet, mert nem akar az ősi szokástól eltérni, ámbár nem helyesli, hogy azon szolgálatok értékének a megállapítása, melyeket oly sokan teljesítettek, egyetlen ember előadó képességének ügyességétől vagy gyarlóságától legyen függővé téve.

Megemlékezik az ősről, akik szabadnak hagyták rájuk a hazát, az apákról, kik az őstől kapott hatalommal tovább fejlesztették, majd önmagáról és saját kortársairól, kik hazájukat kifelé a legtekintélyesebb, befelé a legvirágzóbb helyzetbe juttatták. Nem beszél a kivívott diadalokról, hanem azokról az eszközökről, melyekkel ezeket kivívták, az állami élet be rendezésében és a magánember egyéni tulajdonságaiban rejlő erőkről.

Az athéni államban törvény előtt mindenki egyenlő; abban a tekintetben pedig, hogy kiki mennyire érvényesítheti magát a nyilvános életben, nem pártok vagy osztályok érdeke s befolyása a döntő, hanem a személyes képesség s a szegénnyt, kinek különben van képessége a hazának valamiben jót tenni, ebben társadalmi helyzetének alacsonyysága nem gátolja.

A magánéletben az athéni polgár nem irigy és nem gyűlölködő, hanem teljes liberalitással szemléli polgártársa kedvtelését s tetteit, mindaddig, amíg az a törvényekbe nem ütközik.

A város hatalma és nagysága folytán mindenféle termék a világ minden tájáról állandóan hozzáfoly s így a polgárok az idegen országok javait épp úgy élvezhetik, mint a hazai föld áldásait, a nélkül, hogy az a hazafias érzület legkissebb csökkenését vonná maga után. A várost mindenki előtt nyitva tartják s nincs eset arra, hogy az idegeneket kiutasítsanak s ekképp megakadályoznák, hogy az idegenek

megismerjenek, meglássanak valami olyat, amelyből hasznót húzhatnak esetleg az ő rovásukra. Ők ugyanis nem annyira bizonyos készülétekben s mesterfogásokban, mint inkább *bátor-érületükben bizakodnak*.

Szeretik a szépet s amellettt takarékosak, szeretik a tudományt s amellettt nem elpuhultak. A gazdagság náluk nem hiú kérkedés tárgya, hanem csak eszköz arra, hogy jót tegyenek. A szegénység maga nem szégyen, csak az a szégyen, ha valaki nem igyekszik magát kiküzdeni belőle. Abban is felette állanak másoknak, hogy a legmerészebb vállalkozók, de egyszersmind a legnagyobb körültekintéssel fontolják meg, amibe bele akarnak fogni, holott másoknál épp a tájékozatlanság szüli a merészséget, a megfontolás pedig félnék tartózkodásra vezet. A legerősebb lelkek pedig azok, akik bár a legpontosabban ismerik, mi a veszedelmes, mi a kellemes, mindamellettt a veszedelmeknek magukat kitenni nem vonakodnak.

Mindent összefoglalva, állítja P., hogy az athéni állam az egész Hellas mintaiskolája s a polgárság minden egyes tagja pedig az élet legkülönbözőbb foglalatosságában kellemmel és ügyességgel meg tudja állani helyét.

Tehát ilyen haza az, amelyért ezek azon kötelességük tudatában, hogy ezt maguktól elragadni ne engedjék, vitéz küzdelemben életüket feláldozták s amelynek érdekében azoktól, akik életben maradtak, szintén mindenkitől megvárható, hogy bárminemű bajt is készek legyenek magukra vállalni.

A hazának ez a nagysága és dicsősége az elesetteknek s hozzájuk hasonló kiváló férfiaknak az érdeme, ezért, amikor a közviszonyokat feltárta, ezzel tulajdonképp a hősokeket is magasztalta. Az a mód, amelyen ezek halálukat lelték, a férfias erény leghatározottabb bizonyossága, mert közülök senkit sem tett félénkké s nem tántorított el az élvezetekhez való ragaszkodás, erősebb volt náluk a vágy arra, hogy az ellenfél megtorolja s ekképp inkább választották a bosszúállást s vele az élet javairól való lemondást.

Jusson eszükbe a hátramaradottaknak, — mondja P. az athéni polgároknak — hogy *vállalkozó szellemű, kötelességeiket ismerő s a küzdelmek közt nemes önértéssel bíró férfiak* szerezték meg a haza hatalmát nekünk, akik, ha olykor egy-egy kísérletük balúl ütött is ki, azért meg nem kívánták hazájuk ügyét bátor közreműködésüktől megfosztani, hanem annak a legdicsőbb szeretet-adományt szolgáltatották. Amidőn a közjó érdekében testi életüket feláldozták, a maguk részére soha el nem enyésző érdemet szereztek s a legdicsőségesebb temetőt. Nem azt a helyet érte, ahol fekszenek, hanem

azt, ahol dicsőségük, midőn szép tetteket említenek és szemlélnék, minduntalan fölelevenítve tovább él.

Kiváló férfiak temetője az egész világ; dicsőségük nem szorítkozik a hazai földön levő síroszlopok felirataira, hanem még a haza határain is túl, mindenkinek a szívében lelkesítő hatással él.

Ezeket kell követendő példakul venni s nem kell félni a háború veszedelmeitől, meg lévén győződve arról, hogy a boldogság a szabadságon, a szabadság pedig a nemes bátorságon alapszik.

Önértetes férfira nézve fájdalmasabb a gyáva magaviselethől eredő megalázás, mint a vitéz küzdelemben s hazafias reménykedések közepette észrevétlenül bekövetkező halál.

Ezek azok a gondolatok, melyeket Athén első polgára kifejtett azon polgártársak holtteste fölött, kik e város nagyhatalmi állásának védelmében hősi halált haltak a csatamezőn.

Ha most végiggondoljuk a mi szabadságharcunkat keletkezésével, lefolyásával s különösen szomorú záró aktusával, 1849 okt. 6-ával együtt, nem lehet kétségünk az iránt, hogy a kép, mely innen elénk tárul, sok tekintetben különböző attól, mely Perikles előtt lebeghetett halotti beszédének tartásánál.

Amott egy fejlődésének csúcspontjára érő, szellemiekben és anyagiakban egyaránt vezérszerepet vivő nagyhatalom, amint uralmának végleges megszilárdítása végett éppen a döntő küzdelmet vívja elleneivel; emitt egy a fejlődés, a szabad érvényesülés útján csak éppen meginduló nemzet, melyet első szárnypróbálgatását is megirigyelve, létében támadnak meg ellenfelei. Amott egy város, mely hatalmi körében egyesíti két világrész és három tenger különböző államait, emitt egy nemzet, mely szövetséges és rokon nélkül, egészen magára hagyatva áll az ellenséges tenger közepében.

Amott túlárado öntudata egy fényes múltnak, a saját erőnek s az ellenfél felett való fölénynek, csaknem biztos előrelátása a győzelemnek, emitt fölszisszenő bosszúkiáltása s elkeseredett önvédelme egy, a végsőig ingerelt és zaklatott, megaláztatásra és elnyomatásra szánt nemzetnek.

De ha kisebbszerűek is voltak a mi viszonyaink a szabadságharc idejében, mint Perikles Athénjének helyzete a peloponnesosi háború kezdetén, azért azok a tettek, melyeket a mi hős honvédjaink hajtottak végre, semmivel sem kisebb értékűek amazokénál. Semmivel sem kisebb az a dicsőség, mely az ő emléküket körülragyogja s az az üdv és áldás, mely az ő kihalt vérük nyomán fakadt a nemzetre.

Ami honvédjeinkre is állanak teljes mérték-

ben Perikles szavai. Ők is teljesítették kötelességüket a hazával szemben, ők a férfi erény legszebb bizonyosságát szolgáltatták az által, hogy inkább akartak vitézi küzdelemben meghalni, mint gyáva megaláztatásban élni. Ők is azt vallották, hogy csak ott lehet boldog az élet, ahol meg van a szabadság s bebizonyították életük árán, hogy a szabadsághoz csak a bátraknak van joga.

Ha meg van a szabadságnak és a nemzeti jólétnek bizonyos foka ez országban, ez első sorban a szabadsághősöknek és kiváló kortársaiknak az érdeme.

Az ő kortársaik és elődeik a mult század első felében derék munkájukkal megteremtették az önálló nemzeti lét alapfeltételeit s csodálatra méltó haladást tettek előre a szabadság és műveltség terén. S midőn ezt az ellenség kétségbevonni, sőt lerombolni igyekezett, akkor állottak elő a mi hős honvédek s fényes bizonyosságot tettek arról, hogy ebben a nemzetben van még erő és akarat szerzett javainak megvédelmezéséhez, ennek a nemzetnek van joga a szabadsághoz.

S a nemzeti erőpróba — dacára a látszólagos leveretésnek és mesterséges elnyomatásnak — fényesen sikerült. A következmények megmutatták, hogy a nemzet a szolganepek sorába le nem alacsonyítható s csak ősi alkotmányában biztosított szabadságának respektálása mellett kormányozható.

Ki merne kételkedni benne, hogy mindez egészen másképp üthetett volna ki, ha a negyvenes évek nemzedéke nem teszi meg kötelességét úgy, amint tette.

Az ő hűségükből és hősie küzdelmeiből fakadtak a nemzeti életnek azok a javai, melyeket mi is élvezhetünk.

De e javak élvezetével kötelességek is háramlanak reánk. Nekünk hazafiúi kötelességünk, hogy azokat a kincseket, melyeket őseink politikai szabadságban, nemzeti önállóságban s kulturális fejlettségben reánk hagytak, elvenni ne engedjük, hanem megtartsuk és gyarapítsuk.

Ne gondoljuk, hogy egy nemzet háborítatlanul élvezheti a már egyszer megszerzett javakat.

Valamint a tanulónak az iskolában s a felnőtt embernek az életben, úgy a nemzeteknek is szüntelenül, szinte napról-napra bizonyosságot kell tenniük arról, hogy a már megszerzett előnyökre és javakra érdemesek s mihelyt érdemleneknek bizonyultak, a társadalmi életben uralgó törvényszerűségnél fogva azonnal elhalássza ezeket előlük más, aki erősebb, ügyesebb, érdemesebb.

A nemzetek ereje és nagysága pedig, amint

Perikles is mondta, az egyes polgárok deréksegeben, kötelességteljesítésében, munkaszeretében van s viszont ott teremnek a legderekből polgárok, hol a polgári erényeket a legszebben szokták jutalmazni.

A polgári erénynek pedig nem képzelem szebb jutalmát, mintha emléke halhatatlanná válik az utódok szívében s utánzásra méltó mintaként ragyog a késő nemzedékek előtt.

Ez a babér a legdúsabban kijut a magyar szabadságharc hőseinek s köztük is első sorban az aradi vértanúknak, midőn nem csupán szívünkbe zárjuk az ő emlékezetüket, hanem évről-évre összegyülekezve, ünnepélyesen tanúságot teszünk az ő emlékükhöz és a hazához való hűségünkről.

En azért nem is tekintem ezt a mai ünnepet gyászünneppnek, sokkal inkább a honpolgári erények ünnepének s nem tekintem Arad vértanúit szerencsétleneknek, sőt ellenkezőleg szerencsésekknek. Szerencsésekknek először is azért, mert ők honfiúi kötelességüket híven és dicsőségesen teljesítették, másodszor és még inkább azért, mert az ő vitéz önfeláldozásuk nyomán a nemzetre üdv és áldás fakadt, harmadszor és talán leginkább azért, mert az ő halhatatlan emlékük a nemzet szívében örökre munkás tényezőként fog fenmaradni.

Es úgy lesz igazán méltó ez a mi kegyetes ünnepségünk a szabadságharc hőseinek és vértanúinak emlékéhez, ha mi, amellet, hogy a legbensőbb hála és magasztalás hangján emlékszünk meg az ő dicsőséges tetteikről, egyszersmind megfogadjuk, hogy őseinktől drága örökségképpen átvett nemzeti javainkat megtartjuk, megvédelmezzük és gyarapítjuk s ezen hazafiúi kötelességeink teljesítésében sohasem fogunk ő hozzájuk méltatlanoknak mutatkozni.

Mert, hogy visszatérjek oda, ahonnan kiindultam, az athéni polgár talán otthon érezhette volna magát hazája határain kívül másutt is, mindenütt, ahová csak diadalmasan nyomult be az athéni kultúra, nekünk azonban, mint a költő mondja: a nagy világon e kívül nincsen számunkra hely, itt élünk, halnunk kell.

Magyar élet csak itt, ebben a hazában képzelhető el s itt is csak úgy ér valamit az élet, ha mi ennek a sok vérrel áztatott, sok küzdelem által gyarapított, drága örökségnek, amit egy szóval úgy szeretnék kifejezni: *magyarság* — ha mi ennek teljes jogú, senki által nem korlátozott élvezői lehetünk.

Legyünk tehát bátrak, erősek és éberek s védelmezzük és gyarapítsuk ezt az örökséget híven nagy elődeinkhez!

Szőlőhegyen.

Vigadozó bolondsággal
Erre jártam, ide jöttem;
Múlatozni próbálgattam
S szomorúság emelt sátort
Én fölöttem.

Nehéz átok a piros bor:
Keserűség magvát kell —
Halálvirág csókos álmát
Barna madár: barna bánat
Reám ejti.

Hát csak tudnék mindjárt halni!
Kiinnám a poharamat,
Berugnék az italától
S megcsálnám a vijjogató
Nagy madarat.

Gyáva élet így az élet.
Vigadozó bolondságért
Mindig másnak robotolunk
És meghalunk, ellobogunk
Mindig másért.

Valahogyan erre jártam,
Valahogyan ide jöttem,
Múlatozni próbálgattam
S szomorúság emelt sátort
Én fölöttem.

Szomorú lett az anyám.

Anyám, az arcod szóltan, mint a bánat,
Az ajkad néma, mint a néma sir.
Valmi rejtett, titkos távolokba
A lelked, úgy-e, mindig visszasír?

Valamikor boldogság volt az élet,
Fejeden, úgy-e, rózsakoszorú;
Nevelős volt az arcod rózsapírja,
Nem ilyen könnyes, szóltan, szomorú?

Akkor a színek üde illatába
Takartad tiszta, hősín álmodat,
Akkor a bánat messze útra tért el
S örömet ígért, úgy-e, a fiad?

...Azóta, hejh, bús sorsot szőtt az élet.
Arcunkra szálltak néma bánatok.
Titkon felbúgó, rejtett zokogással
Anyám, úgy-e, fiadat siratod?

Fáj, úgy-e, hogy sivatag, rossz az élet,
S hogy homlokomon töviskoszorú;

Vágyó, epedő, sovár két szemem meg
Örökké könnyes, szóltan, szomorú?...

...Az arcodon mély titkú, barna bánat.
A szemed anyám, néma, mint a sir.
A lelked a szent, boldog távolokba
Azóta, úgy-e, mindig visszasír?...

Győrök József.

Egy szál szegfű.

A falon lassú, álmos tik-takkal ketyegett az óra, a kályhában félhangosan lobogott a tűz s mögötte nyújtózkodott a vén szürke macska, lustán dorombolva. Az asztalon piros ernyős, alacsony lámpa égett és rózsás derengésbe vont a kis szobát. A kályha mellett volt egy ócska, öblös karosszék, abban ült a fiatal ember s az ölében a leány, a mennyasszonya. Nem hiányzott a „gazda”, sem: az asztalnál a nagymama rakta a patience-kártyákat, hátul fordulva hozzájuk. Volt még egy arckép is a szobában, a leány ágya fölött, amely szerető szemmel vigyázott minden elcsattant csókra, minden elsutogott szóra ott a kályha mellett... A jegyesek a jövőre terveztek és valahogy visszatévedtek a múltba.

— Emlékszel?... Mikor először találkoztunk, ügyet sem vetettél rám.

— Emlékszem... Olyan gyerekeknek néztelek!

— Jobban mondva, rám se néztél. Elfoglalt a poétád, egész éjszaka együtt voltatok. Te kikosaraztál mindenkit, hogy mellette ülhess, pedig azt beszélték rólad, hogy szenvedélyesen tánczolsz.

— Ez úgy is volt. De akkor éjjel teljesen lekötött a Bogdán varázsa, — mondta a leány álmodozva.

— Még most is ellágyúl az arcod, ha ki ejted a nevét, — mormogta keserűen. Azt hiszem, hogy néha megbánod a választásodat és visszacserélnéd a szürke beamtert a poétáért, Erzsi.

— Ostobaság, — mondta a leány kedvetlenül és egy kicsit gúnyosan vont a száját. Ezt a fia ideát a familiád verte a fejedbe, mert azt remélik, hogy így elvehetnek tőlem. Megakarják ingatni a hitedet bennem. És te ülsz nekik!... Eredj...

Felállott és széket húzott magának a kályha elé. Kivágott cipős, keskeny lábát föltette a hamufogó rácsra s az ölébe vette a macskát. A férfi egy pillanatig kétségbeesett arccal nézte, aztán gyorsan, könnyörögve hajlott le hozzá.

— Erzsi, Erzsi... ne haragudj...

— Csacsi vagy, — mondta Erzsí és ledobta a macskát. Meleg, puha kezét a vőlegénye szájára nyomta s az egyenként csókolgatta végig az újjait, a tenyerét, a csuklóját, föl a karját, egész a könyökéig. A leány gondolkozva emelte föl a fejét.

— Tudod, hol van Bogdán?

— Hol volna? Bizonyosan valamelyik pesti lapnál dolgozik, — válaszolta színlelt közönnnyel a férfi.

— Nem. Éva írta nekem, hogy találkozott vele Dawosban. Tüdőbeteg.

— Ah!... Azért nem olvassuk hát a verseit mostanában. Reménytelen az állapota? Mióta beteg?

— Nem tudom, de úgy látszik, kevés van hátra szegénynek. Éva azt írja, hogy Bogdán a legközelebbi haldokló aspiráns. Már nincs járóereje, az egész napot fekve tölti.

— Szegény, — mondta a férfi megdöbbenve.

— Igen. És hogy nincs senkije. Az, az...

A leány tűnődve nézett a vőlegényére. Azután elhagyta a helyét és megint visszaült a férfi ölébe. Becéző hízkelkedéssel símogatta a homlokát és gyors, suhanó csókokat égetett az ajkára. Mintha erővel mellőzni akarta volna a témákat. De a férfi gyanakodva ismételte a kérdéseit.

— Mért hallgattál el? Mit akartál mondani?

— Ne beszéljünk ma erről, Sándor. Olyan leverő érzés fog el... magam sem értem. Mégis csak nagyon sajnálom.

— Mégis?

Annyi fájdalom, annyi keserűség vibrált a kérdésben, hogy a leánynak könnyes lett tőle a szeme.

— Nem, nem, Sándor, rosszul értettél, — mondta gyorsan s a karja remegve fonódott a férfi vállára. Az én szórakozásomnak más az eredete, mint te gondolod. Nem esik jól erről beszélnem, de már most meg kell hallgatnod. Azt tudod, hogy Bogdán meg én azon a hangversenyen nagy barátságot kötöttünk. Egy héttig maradt utána a városban s azalatt többnyire nálunk időzött. Azután leveleztünk. Elég intímen, de szerelemről sohasem volt szó leveleinkben. Mikor a harmadik kötetet kiadta, megint lejött hozzánk és megkért, hogy fogadjam el a dedikációját. Te akkor tüntél fel a látóhatáron...

— A látóhatár nagyon borús volt rám nézve, kész csoda, hogy észrevettél, — mondta a férfi rezignáltan. Bogdán meg én... Nem is szabad szemrehányást tennem, Erzsí.

— Nem volna szabad, — felelt a leány komolyan. De azért minden szavad szemre-

hányás. Hallgass végig, Sándor. Bogdán akkor egy vallomást tett nekem, — óh, kérlek, ne indulj fel! — csak a múltjára vonatkozott. Egészen fiatal korában viszonya volt egy asszonnyal, aki elvált az urától miatta. Bogdán nem vette ugyan feleségül, de családot alapítottak és békességben éltek mindaddig, míg Bogdán egy kis névre tett szert. Azontúl persze, mikor más tér, más kör nyílt meg előtte, mindig többet és többet veszített a szemében az asszony, akit sohasem becsült s csak ideig-óráig szeretett. Mindössze a gyermek tartotta még össze őket valamennyire, egy édes csöpp szőke baba. Ezt rajongva szerette Bogdán s ennek a kedvéért gonszkodott az asszonnyal azontúl is, mikor elváltak. Bogdán föltette nekem a kérdést, hogy tudnék-e olyan leányt, aki segítene a babát fölnevelni és a múltat elfelejteni egészen, egészen...

— És te? — kérdezte a férfi rekedten.

— És én azt feleltem, hogy a babához egyedül az anyának van joga, a múltat pedig nem felejtetni kell, hanem jóvátenni. Ezzel váltunk el s azóta sohasem kaptam hírt tőle, kivéve azt a gyönyörű versét édes anyám halála után, — tudod... Erre gondoltam most, mikor azt mondtam, hogy mégis csak sajnálom. Nagyon szerencsétlen volt.

— Erzsí, mért nem szóltál nekem erről a dologról soha? Eddig, soha?

— Szólnom kellett volna? kérdezte a leány szomorúan. Azt hittem, hogy te szavak nélkül is olvasol a lelkemben és megérted, hogy Bogdán nekem senki és semmi, csak egy emlék a múltból, amelyről nem szívesen beszélek.

— Mert fáj. Valld be Erzsí, hogy mégis fáj. Szívesebben lettél volna a Bogdán felesége...

— Annak, — egy olyan asszonynak az utódja, — én? — kiáltotta Erzsí lángbaboruló arccal. Hát nem érted, hogy maga a föltevés megalázott engem? Nem érted, hogy ha szerettem volna is Bogdánt, nem húrcolhattam az ő erkölcsi pocsolyájába a magam tisztaságát?

A vőlegénye rajongó csodálattal felejtette a szemét a szép, büszke arcon. Most már ő csókolgatta a leányt, de lassan, engesztelően, imádatosan. Végig a haját halantékát; a szemöldöke karcsú, boltos ívét, a puha kis állát, a szája meleg, vérpiros üdeségét...

Az asztalon hangosan zörögtek a kártyák; nem jött ki a patience és a nagymama az ördögnek ajánlotta Napoleont. Erzsí lassan kibontakozott a vőlegénye öléből és elment a vacsora felől rendelkezni. Míg or visszatért, a férfi az ablak előtt állott és a virágcserepek közt babrált.

— Nézd, — fordult a leányhoz, — a szegfűk mind bimbóban állanak; holnapra csupa fehérség lesz az ablakod.

Erzsi áthajolt a férfi vállán és leszakított egy szál szegfűt, mely félig nyitott fehér szirmaival a tavasz-leheletét ontotta feléjük.

— Bogdánnak küldöd? — kérdezte a vőlegénye nagylelkűen.

A leány megfordult, — hidegen, szinte ellenségesen mérte végig a férfit, — azután különös, keserű hangon felelt:

— Nem. Neked adom a mai est emlékére...

És hanyagúl ödalökte a virágot.

Nil.

Karácsonykor.

Hazamegyek. A falumba

Hazamegyek.

Óh, én bolond, bús, nagy gyerek,

A falumba hazamegyek.

Ugy szeretnék megtisztulni,

Ujra élni.

Régi hittel, kinnal, vággyal,

Ujra élni és remélni.

Hazamegyek, hol várnak rám

Kitárt karok.

Karácsonykor az életért

Megy egy halott... Szegény halott!

Betegem.

Üldögelek tavaszi napfényben,

Elfáradt testem így pihentelem.

Fehér házunk fészkes ereszalja

Oltalmazva nyúlik el felettem.

Be jó itthon megpihenni!

Olyan jó így nézgelődni hosszan,

Amíg a nap hinti enyhe fényét.

Megcsodálni barackfa virágát,

Fehér galamb sebes repülését...

Bé jó itthon megpihenni!

Nem sebez most a küzködés, lárma.

Itt meghalnak a tervek, a vágyak.

S fehér házban, tavaszi napfényben

A szívemben egy új élet támad.

Be jó itthon megpihenni!

Nagy Ferenc.

Művészi alapelvek.

Felolvasás az Országos Képzőművészeti Társulat debreceni vándorkiállításán 1910. december 8-án.

Irodalomnak és művészeteknek létérdeke, hogy a közönséggel egymásra akadjanak. Olyan irodalom, amelyet nem olvasnak és olyan művészet, amelyben senki gyönyörűségét nem találja, egyszerűen nem létezik. Hajthat ugyan egyes virágokat, de azok időelőtt elhervadnak, semmibe vesznek. Ez egészen világos. És pedig nemcsak anyagi okokból, hanem a művészi termelés magasabb természeti törvényeinek ereje miatt is. Ami halnak a víz, növénynek a napfény és a harmat, gyermeknek az anya gyöngéd és gondos, meleg szeretete, az a művésznek a közönség megértése. Azért amint nagy hal csak nagy vízben, gazdag növényzet csak dús, televény földben, úgy virágzó művészet is csak művelt és a művészet megértéséig emelkedett közönség körében fejlődhetik. Egészséges viszonyok között azt lehet mondani, a művész semmi nem egyéb, mint a közönség érzéseinek, gondolatainak és szemléletének kifejezője és irányítója. Irányítója és kifejezője, csak hogy lényegében egy vele. Annyira, hogy művészetnek nagy és tartós virágzása egyedül csak ott lehet, ahol igazi nagy talentumok méltó közönség sorából fakadnak. Kis és értetlen közönség karján igazi, nagy művészi egyéniség ritkán nőhet nagygyá s ha megnő is, vagy elsorvad utóbb, vagy idegenbe szakad, hogy idegen népek kincsét gazdagítsa. Kell-e a mi Munkácsynkra, Zichynkre, Lizenmeyerünkre s Pál Lászlóra utalni, na meg Szinnyi Mersére, akivel az a csoda történt, hogy minekutána a mi parlagi világunkban pár évtizedig élt, mint más magafarmájú úr, utóbb még éltében megértte a maga renaissanceát! És pedig vannak-e elvesztegetni való feleslegeink? Nem mindent meg kellene-e ragdnunk nemzeti értékeink gyarapítására? Nem két kézzel kellene-e nyúlnunk a kincs után, melyet óriás léptekkel és nálunk szinte szokatlan mértékben kifejlett művészetünk felajánl nemzeti nagyságunk megalapozására s európai versenyünk biztosítására? Siessünk, míg eme, már meglévő nagy értékünk biztosításával is el nem késünk!

Itt csak arról van szó, hogy a már meglévő nemzeti javakat biztosítsuk. De hogyan, mi itt a teendő? Az első és utolsó, hogy *értsük meg*, hogy *szükségét* érezzük, hogy *ne tudjunk ellenni nélküle*. Mert ha megértjük, szeretni fogjuk s nélkülözni, ha nincs, és megszerezni, hogy legyen.

De megértjük-e hát? Nagyon kevésbé. Műveltségünk tulságosan is, helyesebben szólva

egyoldalúan irodalmi ahoz, hogy igazán megérthessük. Csaknem kizárólag irodalmi szempontokkal közelítünk felé. S így más úton indulva el, sohasem találkozhatunk vele.

Az irodalom és művészetek szempontjai ugyanis nem azonosak. Kiinduló pontjuk s végső céljuk egy ugyan, de más-más eszközökkel és más-más úton közelítik azt meg. Mindkettőnek a célja a szépnek a cultusza, közelebből szólva az, hogy bennünk aesthetikailag kellemes érzéseket, az ú. n. szépérzelmeket ébresszék fel. Csakhogy az irodalomban a szó, a képzőművészetben az *ecset* és *véső* eszközeivel. Mi következik ebből? Az, amit már *Lessing* jó másfél évszázada kifejtett, a művészetek s irodalom mezsgyéinek a megvonása. A szó időben habgzik el; kiejtésükre rövidebb-hosszabb időre van szükség. Azért főleg, sőt csaknem kizárólag, időbeli jelenségek művészi előadására alkalmas. Ezért tárgyai események és cselekmények. Még a lírai költészet is cselekményeket ír le. Még pedig az *ám* igazán cselekményeket: a szív érzelmeit, az egyén leghevesebb, mert belső convulsioit! A nyelv *térbeli* jelenségek leírására nem is alkalmas. Ha mégis a viszonyok rákényszerítik, esetlen és uhalmas. Ugy jár, mint a huszár, ha leszállítják a lóról s a hal, ha szárazra vetik. A regényolvasó ilyenkor úgy segít magán, hogy olvasatlanul forgatja át az unalmas, leírásokkal telt lapokat. De ha az író művészetének magaslatán áll, a térbeliséget az idő kategóriájába fordítja át s mint időben történő cselekményt mutatja be. Ez az eljárás biztosít örök hírnevet az Ilias paizs csináló jelenetének. Itt, hol Achilles remek pajzsán kellene leírnia vak lantosunknak, úgy mutatja be, hogyan csinálja meg egyes részleteként Hephajstos isteni kovács műhelyében. Így mutatja be Jókai is a tiszai áradást az új földesúr és a fiatal mérnök keserves utazásában, valamint a mi szép Hortobágyunkat a külföldi piktor és a barom-kupec társaság vásárló útjában, a sárga rózsza ifjú költői elevenséggel megírott lapjain.

Ha a költészetnek megvan a maga hangszere, megvan a képzőművészetnek is. Amint a költészet időbe, úgy a képzőművészet a térbe helyezi ki a maga tárgyait. Ennek is megvannak a maga következményei. Ezért van az, hogy a képzőművészet nem mutathat be *eseményeket*. Pedig e körül van a legtöbb félreértés. Azért röviden, egy pár nagyjából odavetett vonással tisztáznunk kell ezt a kérdést.

Az eseményeknek, cselekményeknek jellemző vonása az időbeliség; az, hogy egyes részletei időben következnek egymásután. Leggyorsabb fordulatai, legfrappánsabb mozzanatai percenként változnak. Hiszen épen ez a

változás a megkapó benne. Nos, hát ennek visszaadására sem a szobrászat, sem a festészet nem vállalkozhatik. Változásokat sem vásznon, sem szoborban megrögzíteni nem lehet. Azért, amit belőlük adhat, azok merő járulékok, a térbeliség járulécai, melyek magukhoz az eseményekhez csak nagyon kevésbé tartoznak hozzá. Innen van az, hogy a történelmi festészethez oly közel áll a színpadiasság veszedelme. Át nem élt, túlzott, vagy erőtelen mozdulatok és kifejezések, drapériák, brokátok, s másféle akcideneciák teszik oly sokszor üressé a történelmi vásznakat.

Itt a képzőművészet jár úgy, mint fentebb láttuk a költészetnél; t. i. az időbeliség kategóriájából öntudatlanul is a térbeli jelenségek ecsetelésére tér át. Természetesen nagy conceptiójú, igazi művész itt is megállja a helyét, bár sokszor kénytelen a szimbolumhoz folyamodni. Ugyanis nem adhatván a jelenetek egész sorát, egyetlen mozzanatot választ ki. Csakhogy ez a kiválasztás, azt mondhatnánk, száz esetben csak egyszer sikerül, mert bajos egyetlen jelenetben annyi jellemzőt összesűriteni, amennyi majd az egészet jellemezze. Aztán meg a nagyszerű események kísérő körülményei közül kiemeli és hangsúlyozza a festői dolgokat, amelyek a térben is elférnek. A színfoltokat, a fénynek és árnyéknak játékát, az idomok közeit kitöltő levegőt, a körvonalak rajzát, az izmok plasztikáját és így tovább. Olyannyira, hogy vérbeli művész az ezek körül támadt bonyolult és nagyszerű feladatok bravúros megoldásával teremti meg maga körül, a néző lelkében azt az emelkedett, fenséges hangulatot, amely párhuzamos a történelmi jelenet nagyszerűségével. Egy művészi kegyes csalásról van itten szó, amely az időbeli események helyébe tolja a festői jelenségeket, az események térbelileg visszaadhatatlan hatása helyébe a festőiség térbeli hatását. Természetesen, a néző mit sem tud az egészről, mert ez a lelkében is végbemenő eltolódás úgyszólván öntudatlanul történik, lélektani műnyelven szólva, mélyen a tudat-küszöb alatt. Érzelmi hatása azonban azzal az érzelmi képpel fonódik össze, amelyet magáról a történelmi képről tudatosan lát maga előtt s amelyről tanulmányai és iskolai emlékei szólnak.

Amit a történelmi festménnyel kapcsolatban mondunk, egészben áll a képzőművészetek minden ágára. A képzőművészeteknek a tárgya ezek szerint a térbeliség és nem az események, amint az a képírásnak még nem is olyan régen elmúlt korában, az ú. n. novelisztikus, elbeszélő festészet idején volt divatban. Természetesen minden művészeti ágban a térbeliség köréből az, amelyik a leginkább

keze ügyében áll. Így szobrászat is dolgozhat, amint hogy dolgozik is, színes, vagy színezett anyaggal, fő tárgya mégis a testek három irányú kiterjedésének plasztikus ábrázolása s azon felül még, a vonalak s az árnyékhatás visszaapása vagy kihasználása. A képírás is képes a hármasszoros látszatának a keltésére a vásznon vagy a rajzlapon, fő feladata mégis a testek egysíkban fekvő vagy látszó tulajdonságainak a kiaknázása, mivel hogy maga is egysíkban dolgozik. Így a rajz és metszet a vonalakat és árnyékhatásokat adja. Azért, bár a fehér és fekete szín változataival a színes valóság és festett képek reprodukálására is képes, eszközeihez mérten szegényebb keretben, még is kizárólag csak a vonalak, a fény és árnyék világában él. Azért dolgozóhoz értő rajzoló vagy metsző nem is fog a testek olyan tulajdonságával bibelődni, melyeket színeik domborítanak ki; hanem ezeket átfutva, annál mélyebben fog beléhatolni a vonalak változataiba s a fény- és árnyékeloszlás mélyítő és kiemelő varázslatába. Viszont a festészet a fény és árnyék mistikuma mellett főleg a színes valóságot méltányolja. A festő úgyszólván mindent színekben lát és színekben fejez ki, mert ez a kifejezési eszköz áll legteljesebb mértékben rendelkezésére. Már csak az észszerűség is első sorban ezt követeli. Beszélünk ugyan a festészetben is plaszticitásról, rajzról és vonalvezetésről. Csakhogy ez itt egészen mást jelent, mint a szobrászatnál s rajznál. A festészet a plaszticitásból is csak azt adja, amit a színek domborítanak ki; a vonalakból is azt, amit a színfoltok alkotnak. A festő a színfoltokkal rajzol, a színfoltokkal domborít, a színfoltokkal árnyékol. Egy szóval, mint mondtuk is már, mindent színfoltokban lát. Színfoltokban látja még a levegőt is, mert aszerint, hogy közelebb, vagy távolabb van egyik vagy másik test, aszerint van a néző és a szemlélt tárgy között vastagabb réteg levegő; ez pedig módosítja a testek színeit, sőt ugyanazon testnek is az ú. n. helyi színét. Egyedül ezzel képes síkban a távolságot is visszaadni. De ugyanígy van a vonalakkal is. A természet életében ritka a szögletes törés, a szögletben való áthajlás. Nézzük meg ujjaink hajlását, karunk hengerded plasztikáját, a fák törzsét, a lombok koronáját. Egyszóval a színes természetben kevés az élesen rajzolt vonal. Azért a festészet sem dolgozhatik élesen meghúzott vonalakkal, hanem azokat is a színek törésével adja vissza.

Azért meg kell bocsátani, nemcsak, de meg kell érteni, sőt egyenesen azt kell szeretni a festőnél, hogy a valóságot a színekben keresi. Mindent a színek tükrében, a színek játékában, a színek változataiban, a színek életében, a

színek történetében mutat be. Még akkor is, ha egész sötétet lát, mint a mi Munkácsynk, főleg düsseldorfi korszakában és általában is a düsseldorfiak; és akkor is, ha mindig csak egy-két színt ad, mint e tárlaton is látható Vaszary. Így, hogy már konkrét dolgokra is hivatkozunk, a test minél inkább domborodik kifelé, annál világosabb; minél inkább visszahúzódik, annál sötétebb s így a kiemelkedő részek színtónusa is világosabb és a hátra lépő részek színtónusa is sötétebb lesz, még ha egy és ugyanazon színű ruhadarab fedi is. Így a vonal sem egyszerű, egyszínű ecsethúzás lesz, mert aszerint, hogy különböző színű testeket szel át, vagy érint, aszerint fog színben is módosulni, mindenütt a kiegészítő, komplementer színek vibrációját véve át.

Nem irodalmi dolgokat kell hát a képeken keresnünk; nem érdekes, beszédes kis történetkéket, sem nagyszabású eseményeket, hanem mindenek előtt színeképeket, a színek változatait, színproblémáknak a megfejtését. Azért megtörténhetik, hogy valamely kép nem mond semmit azoknak, akik valami csinos jelenetet, vagy szép arcot keresnek rajta, de a színek életéről annál többet beszél, és azért érdemli meg elismerésünket. Viszont megtörténhetik, hogy némelyik darab egész kis tragédiát mond el, de a valóság festői gazdagságának a kibeszélésére nincsenek szavai. S bizony ezek a képek aztán éppen ezért mit sem érnek. Holott a tájékozatlan laikus éppen ellenkezőleg fog ítélni róluk.

A fentiekben bizonyos határvonalakat állítottunk fel az irodalom, képírás, szobrászat, másfelől a festészet és rajz, vagy metszet között. A felrészélést ezen a vonalon még tovább is folytathatnók. Beszélhetnénk külön az olaj- és vízfestés, a pastell és tempera, az al fresco és al secco stb. természetadta sajátlagos hivatási köréről. Aztán lehetne szólni külön-külön mindeniknek a keretén belül az egyes műfajokról, a csendeletről, interieurról, táj- és arcképről és így tovább. Mindeniknek a sajátosságait céljai és eszközei írják körül. Nem akarunk azonban messze elkalandozni. Csak még a művészi látás kérdésére legyen szabad kitérni.

Honnan van az, hogy igen sokszor más dolgokat látunk a képeken, mint a valóságban? Ennek több oka is lehet. Igen gyakran a néző a bibás. Ugyanis más szemmel néz a művész, mint sok közönséges ember. Mi ugyanis szemléletünk közben az egyes tárgyak képét kiegészítjük, szinte megélesítjük az illető dolgok emlékezeti képével, természetesen a nélkül, hogy jó magunk is tudnánk róla. Testi szemeinket, mintegy látócsővel, az emlékezettel is fölfegyverezzük. Így mintegy meghamisítjuk

a látszatot. Pl. a nagytemplom tornyát számtalanszor látván, jól tudom, hogy milyen. Azért, ha pl. köd van, vagy esik, noha már akkor nem látszanak tisztán a körvonalai és színfoltjai, illetőleg másoknak látszanak, mint rendes időben, én azok emlékének öntudatlan felidézésével olyankor is tisztábban vélem látni, mint aminőnek valóban látszik. Még egy példát. Jó barátom, vagy családom valamelyik tagja a napfényes ablak előtt ül s én a szoba sötét háttéréből nézem. A szembe sütő fény eltorzítja, elmosza a vonásait, arcának is egészen különös színeket ad. Én azonban minden vonásukra élesen emlékező, ilyenkor is tisztán vélem látni azokat. Lelkemben élő képe meghamisítja azt a pszichikai képet, melyet érzékszervem útján akkor nyerek róla. Nos hát a művész ilyenkor is a látszatot látja és festi, ha eltorzítja is a különleges világítás az arc-vonásokat, és ha elmosza is a nagytemplom körvonalát és színfoltjait; a laikus műpártoló ilyenkor is az emlékezet élesebben rajzolt, a valóságból mintegy kivonatolt, abstrahált képet keresi. Ezt nem kapván, csalódással fordul el az illető műdarabtól. Pedig a festőnek volt igaza. A valóságot ő látta, míg laikus publikuma elvont, abstrahált, elméleti képekkel csalatta meg magát. Ez egyik gyakori alkalom közönség és művész között a nézeteltérésre.

Máskor meg a művész a kifejező eszközök egyszerűsítésére törekszik. Nagy átlagokban lágy összefoglalásokra törekszik. A kisebb és kevésbé jellemző részeket mellőzi. Nagy vonalakban és nagy színfoltokban beszél. Hasonlít eljárása a költőéhez, ki, mikor nagyon siet, az eseményeket nem részletezi s csak a főbb vonásokat veti oda. Ilyenkor szemére vetik, hogy azon a réten nemcsak egyszínű virág nyílik s a vászonra mégis csak egy sárgás-zöld csík került oda. Az a ruhaderék nem egyformán piros oldalt és legelől s még sem igen árnyalta a festő, vagy ha árnyalta is, olyan durva vonásokkal, hogy csak jó távolról, hogyha összeolvad valahogy. Elfelejtik, hogy magunk sem mindenkor merülünk el annyira a részletek szemléletébe, hogy a kisebb árnyalatokra is ügyet vetnénk. Egyszerűen nagy és egységes foltokat látunk magunk előtt. A festő is láthat és ábrázolhat így, amint a regényíró sem mond el mindig mindent, hanem csak amit fontosnak tart, hogy kiemeljen. Az a kérdés, hogy az, amit fontosnak tartott, el tudjuk-e mi is olyannak hinni; megértjük-e, természetesen csak úgy, ha akarjuk is — hogy ő is egészen őszinte volt magához és mi hozzánk is, amikor éppen ezekben foglalta össze látnivalóit. — Némelyik festő a napfénynek a színekre gyakorolt módosító hatását festi, másik a színeknek a körvonalakba

oldódását és így tovább. Ezek azonban máinkább csak tanulmányok, semmint egész képek; a művészet gourmandjai azonban igaz gyönyörűségüket találhatják benne. S tényleg a művészi problémákra, s megfejtésük mikéntjére sok klasszikus kész műdarabnál élénkebb világot vetnek.

Nem akarunk azonban igaztalanok lenni a közönség rovására. Bizony sokszor, nagyon sokszor megtörténik, hogy azon a képen nincs mit meglátnunk, nincs mit megértenünk. A művészi pikantériák kedvelői mégis rajongva beszélnek róla. Így pl. — bon-mot-nak megjárja, — valamelyik párizsi szalonból visszautasítanak egy képet, mert nézeteltérés merül fel a miatt, szélteben vagy hosszában kell-e kifüggeszteni s aztán a salon des-refüsesben hozsánnával üdvözölték kiállítók és közönség egyaránt. Goguinnál és követőinél is elrémülve sóhajtott az ember: szent Isten, hát ezért iparkodtam tárlatot tárlat után, galériákat galériák után, egyik elméletet és művészi gyakorlatot a másik után áttanulmányozni, hogy végül e vászon előtt kérdőjellel válljak s be kelljen vallanom, hogy képtelen vagyok az ilyen modern művészet megértésének a magaslatára emelkedni?

Nem szükséges kétségbeesnünk. Ha nem értjük meg, nem mi vagyunk a hibások. Ilyenkor, mikor értelmetlen és szélső túlzásokkal mesterkélta ujdonságokkal találkozunk, a művész vagy maga sem hisz abban, amit csinál, vagy nincs ereje, hogy velünk elhitesse. Mind a kettő nagy hiba. A tettetésnek, nagyképűségnek, a hazugságnak sehol sincs oly kevés létjogosultsága, mint éppen a művészi termelés körében. De a tehetségtelenség sem számíthat sehol oly kevés elnézésre, mint itt. És ebben már irodalom és művészet összetalálkoznak.

De összetalálkoznak még egyébben is. Mint kettő hatásának *frappánsnak* kell lennie. Vagyis aki a költészet és a színek nyelvén ért, — de jól ért és nemcsak mimeli a dologhoz értést — azt egyszerre meg kell hódítania az igazi műdarabnak. Föltéve, hogy a művész vagy költő kora nyelvén szól kortársaihoz. Amelyik műdarabot még ilyenek előtt is értelmezni, magyarázni, exegetálni kell, az már magában véve is gyanússá teszi műértékét. Ez azonban együtt jár azzal is, hogy mentől mélyebben merülünk el élvezetébe éa mentől többször látjuk, annál mélyebben és igazabban gyönyörködhet.

Természetesen mindennek megvan a maga mély pszichológiai magyarázata. Hiszen az egész aesthetika sem egyéb, mint alkalmazott lélektudomány. Az igazi műdarabnak lelkünket egyszerre kell megával ragadnia. Igen, mert csak olyan valami okozhat szemléletével lelkünknek gyönyörűséget, ami a mi lelki moz-

galmaink irányával egyezik, ami nemcsak, hogy nem idegen attól, de szinte lelkünkben találja fel kiegészítő elemeit, édes testvéreit, a mi érzéseink, a mi szemléletünk, a mi gondolataink, a mi vágyaink, a mi hajlamaink, a mi érzelmeink között. Amelyik műtárgy a mi lelkünkben, ilyeneket nem talál, sőt lelkünk mélyéről sem tud ilyeneket előhívni, az mi bennünk az aestetikai élvezet nemes gyönyörét felébreszteni sohasem fogja. az tőlünk mindig idegen marad. Művészileg érzéketlen, vagy éppen műveletlen emberrel szemben azért marad néma, egy Munkácsy, egy Szinnyey, egy Goya, egy Velasquez ecsetje. Lelkiéletének nincsenek olyan alkotó elemei, amelyekkel e nagy teremtmények nagy alkotásai rokonokul társulhatnak. De viszont az a művész sem érheti el célját, ki olyanokat fest, vés, vagy beszél, aminőkhöz hasonlókat normális érzékek, s normális agy fel nem fognak, meg nem értenek, érzelmeik és gondolataik körében nem termelnek soha. A művész nyújtotta anyagnak a közönség lelkében itt nincs hova kapaszkodnia. Itt is társalanul áll. Nem tetszik, sőt visszatetszik.

Azért a művészet megértésre csak ott találhat, ahol iránya a közönség lelki mozgalmának irányával egy. Ez a találkozás pedig a művészetnek hatalmas lendületet csak ott és akkor adhat, ahol és amikor a közönség érdeklődését igazi művészi szempontok irányítják.

Adja Isten, hogy magyar művészet és magyar közönség ebben az elvben egymásra találjanak; egymástól és egymásnak erőt véve és adva — aminek reményére nem egy jel bátorít — nemzeti génuszunk iránt még egyszer tiszteletre bírják a művelt világot!

Mitrovics Gyula.

Szomorú öröm.

Szomorú öröm, boldog szomorúság
Önti el a lelkem,
Mint harmat csöppek egy hervadó rózsát...

... Ó csak jönne egy forró, szent öröm,
Mely szivemben oly pirosan lobogna,
Mint izzó röp az elperzselt mezőn
S bennem mindent tikkasztó tűzbe fojtva!

Vagy jönne, nem bánom, egy gyilkos bánat,
S fájó gyűlöletek égnének benne,
Mint villámok bős, fekete viharban,
S átkoznák mindent keserűségembe!...

... Szomorú öröm, boldog szomorúság
Önti el a lelkem,
Mint harmatesöppek a hervadó rózsát...

Komlós Aladár.

A szemem.

Hát szép a nagy, sötét szemem, leányok?!
És szép a dús, sötét szemöldököm?!
Elnézitek bús, mély tűzét szememnek,
S végigsimítottok lágyan, reszketőn?

Ó, jaj, ha megtudnátok azt leányok,
Szemem sötét, mély kútjában mi ég,
Mint rémes, bomlott láng a vad gyeheennán,
Mint egy fölperzselt lángoló vidék!...

Ha megtudnátok, hogy mi ég szememben!?!...
Legyilkolt álmok, mély keserűségek,
A jajgatózó, vad harag harangoz
És örült és bűnös vágyüszkők égnék...

Ha megtudnátok, hogy mi ég szememben,
Előttetek, jaj, ott lobogna holtig!...
Szemem sötét, mérges, kietlen éjén
Lángcsolnakán az örület hajózik...

Jaj, nagy az ára, hogy szemem sötét, mély,
S hogy olyan dús, nagy a szemöldököm.
... Mig nézitek, nem látjátok, leányok:
Mily örült tűz csap onnan remítőn.

Komlós Aladár.

Álmok álma.

Álmodom. Mélyen elbűvölten,
Mint a mesék fáradt királya.
Az idő is magáll fölöttem
Az álmülte mese-várba, —
Ez az örök csönd mese-vára.

Az idő is megállt fölöttem,
Mint egy nagy álmofátyol árnya.
Álmos üvegfalak köröttem,
Ásító termek. S mind bezárva.
Ez az örök csönd mese-vára.

Bezáródott minden köröttem.
Köröskörül az álmok álma...
Álmodom, mélyen, elbűvölten:
Én bús, mesék fáradt királya.
Ez az örök csönd mese-vára.

Száz éve alszom elbűvölten.
Jöttömet már senkise várja;
Az idő csak áll, áll fölöttem,
Az álmülte mese-várba...
Ez az örök csönd mese-vára.

Darvas János.

Séta.

Gondosan behúzta maga után a kaput és kilépett az utcára. A közeli gázlámpa tisztán világította meg mindenét. Barna arcát, naptól fakult szőke haját keskenyszélű kalapja alatt, bánatosan kék szemét és különösen kiemelte a fáradt vonást az ajkai körül.

Szétnézett. A lámpa közeles fénye bántotta a szemét, mert hirtelen elfödte a kezével. Finom alkatú, de most nagy és elbarnult kéz volt, nyilvánvalóan mutatva, hogy a gazdája nyaralt és ott lett ilyen. Falun lehetett. Legalább a járásán ott van a falusi lehellet, valami árnyéka a kényelmes butaságnak, amelyet minden ember megszerez, aki két hétnél több időt tölt falun, kivált ha még mást, testi munkát is csinál, ami a városban a rendes foglalkozása volt.

Most egy ember jött szembe és örvendező, de alázatos arccal mondotta:

— Jó estét Gáthy úr. Mikor tetszett haza jönni?

Gáthy úr pedig éppen a várost nézte a gázláng szennyes világa mellett. És valahogy igen kedvesnek találta ezt a viszontlátást. Nem sietett a válasszal. Bántotta is egy kicsit, hogy éppen most, legelőször ezzel az arccal kell találkoznia. És erre az ember még hozzátette.

— Jól le tetszett barnulni odakinn...

— Jó estét. Ma délből jöttem, most megyek szétnézni egy kicsit. Isten áldja...

Azzal elsiet. Az ember egy csodálkozó, aztán egy megvetően mérges pillantást küld utána.

Ment Gáthy, ment, Ugy tetszett, a mellékutca sárgalángú lámpái bókolvá, meghajolvá köszöntik. Örvendett, hogy itt lehet. Már nyomta a lelkét a falu levegője. Ugy érezte, hogy már nem bírja tovább az ő kedves városa, a megszokott szellemi foglalkozás nélkül. Mert fáj, tudj' Isten, nem olyan az ilyesmi, ha van is, egészen, egészen más. Aki falun van, mintha a föld alatt volna.

Igen a föld alatt. A parasztnak nincs egyebe, csak a föld. Ha iparos és nem is szorúl rá a nehéz munkára, amit a föld megkövetel, akkor is csak azt csinálja. Mindig. Ezt hívják a föld varázsának. És ez elterpeszkedik a falu levegőjében, minden parányát át meg áthatja, úgy, hogy aki ebben a levegőben él, ha nincs is szüksége rá, földet szerez és túrja, mintha ez lenne az egyetlen feladat a világon. Falun nincs más, csak a föld.

A föld pedig nem enged más foglalkozást. Ő a fő. Uralkodik a gazdáján és ha az az agya munkája után él is, e szellemi foglalkozás mind

csak mellékes körülménnyé satnyúl. mert fő a tanya, a föld, ha egy tenyérnyi is. A birtok. Ez a boldogság.

Nem tudom — és ezt mind Gáthy gondolja — azt mondják, a földi emberek célja a boldogság elérése. Erdemes erre törekedni? Tökéletlen faj vagyunk, a boldogságot, az igazi boldogságot pedig csak tökéletes érheti el. Mert a föld azt is ad. Anyagi boldogságot. De tudja Isten, én a magam szomorú, harmatos, boldogtalan hangulataimat jobban szeretem ennél a falusi boldogságnál. Mert gyönyörű ott kinn a természet...

Igen. Lám ez az ég is. És Gáthy valami szó után kutat, amivel meg tudná éreztetni mind, mind azt a szépséget, amit itt lát. Micsoda mélységesen kék-fekete ég ellentétben a földi világossággal. Egy nagy, finom ezerszín szomorúságot magába fogadó szem, amely most megértően, bánatosan néz el a mi kicsinyes félelmünk felett, amelyben reszketve, íme milyen szépséges lámpasorral védekezünk.

Gáthy most ért fel a korzó legmagasabb pontjára. Ugy látszott, hogy város a maga káprázatos fényeskedésével még a saját lakóit is el akarja kápráztatni, akik már megszokták ezt a dolgot. El akarja kápráztatni, el akarja ragadni valahová, ahol minden fényesen ragyog, ahol az árnyékok színesek és annyifelé nyúlnak szét, mint a csillag, ahol az alakoknak a fény felé fordított része mint az élő, remegő ezüsttel ötvözött arany. A lámpák mint megannyi világossárga aranykrizantém, fényes, hideg aranyból kivert rózsák, úgy ültek a fekete égen. Kiváltott közölök egy-egy ívlámpa a maga haloványan, bánatosan rezgő lila világosságával. És a házak tövében, mint valami patakmederben a méltóságos folyam, megszakítás nélkül folyt a sokaság, a sétáló nép.

Gáthy nem győzött ámulni. Nézte ezt a látványt és megilletődött. Nem tudott tovább menni, megállt. A többiek csak nézték a barna, álmosmozdulátú fiatalembert és mentek tovább. Egy ember? Semmi. Gáthy pedig boldog volt, hogy senki se ösmeri, hogy senkit se kell nyájasan üdvözölni, még ha ki nem állhatja is; senkire se kell barátságosan mosolyogni, még ha az a másnapját el rontja is, és ami a legjobb, egy szót sem kell szólnia másról, arról társaloghat maga magával, amiről tetszik.

Aztán elindult a többi sétálók között. Vitte őt is a halkán zsongó ár. Ment lassan, egyenletesen himbálva a testét és úgy érezte, ez a le szebb dolog a világon: semmit sem csinálni és zsebredugott kézzel sétálva keresztüláldozni egy egész életet. Ha más tud az álmainkról, az is jó, de ha avatatlan kíváncsiak akarják megtudni, begombolkózni előttük, valami gyö-

nyörúséges, fantasztikus gondolatszövedéket, egy más világot sejtetve, elzárkózni: ez a legjobb.

Ugy érezte, mintha valami kitágult volna a fejében és egyre nő. Nagy, nagy rengeteg lesz és belülről megtelik csupa tiszta fénnel és azzal a hullámzó, lassú lüktetésű zsongással, ezerárnyalatú hangfoszlány harmónikus összeolvadásával, ami ott lengett a korzó felett. Az övé minden ragyogás, minden szépség, teleszíjja magát és elmenekül.

Befordult egy néptelen mellékútcába. Az aszfalt puhán, selymesen simúlt a lába alá, a házak egyetlen félhomályos árnyékká olvadtak és ő sétált magányosan. A füle a halk, egyenletes, ütemes hangfolyammal volt tele és a szeme előtt nőtt, terjengett, folyt a fényáradat.

A lassú mozgás, enyhe séta valami szépséges, álomba ringató harmóniát simított rá lágyan összes érzékeire. Nem látott, nem hallott, nem érzett, csak ment, vitte a lába és egész valóját az aranyló esteli fényesség halk zsongással töltötte el. Nem gondolt semmire, valami puha, álmadozó, most született melódiát zümögve lépdelt. Maga volt...

Többen álltak az útcasarkon. A kétes irodalmi műveltségű Egyik szólt:

— Hová merült el szép szeme világa?

És a másik odavetette:

— Valami buta falusi...

És Gáthy csak ment tovább szó nélkül. A gyönyörű fényesség pedig összekavarodott, mint mikor kristályos pohár vízbe kövér tinta-csepp pottyán. A halk, zsongó zúgás pedig zavaros, ideges lármává fajult. Nem hallotta ő tulajdonképpen, hogy mit beszéltek azok a sarkon, nem, de az iménti felséges közérzést mintha elfújták volna. Mintha valami kegyetlen karmesteri kéz ezer szerte szét hangolt harsonát szólaltatott volna meg ugyanegy pillanatban. Elhalványodtak, eltűntek az aransárga, hulló szirmú krizantémumok a szakadásos bakacsín lepelről. Oda volt minden, ami szépség.

És Gáthy csak ment, lépett egyet-egyet gépiesen előre. És most már valami nehéz kedv, halálos keserűség szállta meg. Nem gondolt ő most semmit, nem foglalta a gondolatait szavakba. Csak átadta magát a teljes lehangoltságnak. A fájásnak egyre nagyobb és nagyobb felhői suhantak át a lelkén. A terjedelmük egyre nagyobb lett, a színük egyre vigasztalanabb, végre pedig egészen sötét lőn. És a szemében megjelent egy könnyecsepp, amely világított, mint a pusztán az esteli pásztortűz.

Ez a csepp pedig egy volt abból az elkövetkezendő tengerből, amelyet majd azok sírnak el, akik nem tudják miért, de nekik időnként valami jótékony fájás zsiborog a szívükben és

könnyeznek, mert... mert, mondjuk, vigasztalanul esik az eső.

Ismét elért a remek kilátó helyre és elmerengett a fényes lámpasoron. Most újra talán még gyönyörűségesebben szállongott fel a magasba a lelke a szépség szárnyain, hanem valami alattomos szag kezdette bántani. Valami nehéz, városi szag, nyomorszag áradt egy közeli apró házacska kriptá formájú kapuja alól. És az ünnepélyes hangulat, mint széltepte fátyolszövet lengett el a levegőbe.

Megfordult és lehajtott fővel elindult a setétség, a tisztalevegőjű homály felé.

Molnár Ernő.

Dalok az éjszakából.

I.

*Még egyre itt ülök, virrasztva, ébren,
A papirosra néha köny pereg.
A szívem vádol, lázong, kesereg...*

*S rohan a gép a fehér havas éjben,
Szikrázva szór ezer tűzcillagot —
Viszi, ragadja, akil siratok...*

II.

*Valami száll az éj hullámzó szárnyán.
Valami régi, édes, halk mese.
S én hallgatom, kifosztva, koldúsárván,
Én, hazug álmok bús szerelmese...*

*És hallgatom, míg lelkem néma kinja
Vergődő, hangos zokogásba ful —
S hazug álmát a szívem visszasírja,
De immár — visszahozhatatlanul!...*

III.

Arany magyar irodalomtörténetének jelentősége.¹

Írta: Pap Károly.

A legszebb s kétségkívül legértékesebb fejezete e kis irodalomtörténetnek a *Legújabb kor második szakasza* (1811—1848.), a „Virágzás koráról” írott, nemcsak azért, mert itt — más forrása nem lévén — egészen magára volt utalva Arany, hanem mivel részben a saját korát, költészetünk történetének legdicsőbb félszázadát tárja elénk a benső, történeti fejlődés olyan tág keretében, amelyhez hasonlót Toldy előtt e téren nem találunk. Ítéletei a különböző irányok és jelenségek, a kitűnőbb írók és hatásuk felett

¹ Részlet az írónak most megjelent művéből.

mind biztos és magas színvonalon mozgó, amelyeket kritikai tudásunk mai eredményei is sorra igazolnak; a mellett fogalmazásuk is oly gondos, nem egy helyt klasszikusan szép, amely az ő sajátos prózájának legjobb helyeire emlékeztet. Mily briliáns például, hogy csak egy-két fejezetére utaljunk: az általános részben a „Nyelv átalakulása„ című 18. §., mely a Révai nyelvrendszere körül folyt harcok után a nyelvújítást, mint a kor legfontosabb bevezető mozgalmát rajzolja, benne a Kazinczy előtti kísérleteket föl a XVII. századig, aztán magát a Kazinczy újításának lényegét és elveit, melyből „a nyelvünk megtisztulva, megifjodva, egészen új alakban került ki“. Majd hogy az irodalmunkban megindult e nemű törekvések miként kapcsolódtak bele a politikaiakba, a reformkor híres országgyűlésein át odáig, amikor végre a magyar szó magyar fejedelmi ajakról hangozván el, „mint diplomatikai nyelv is teljes diadalát ünneplé“. Az „Irodalmi társulatok„ és a „Nemzeti színház“ című cikkben (19. §.) folytatólag az akadémiái és az állandó színházi észme fejlődését, tárja elénk Arany röviden, de minden fontosabb mozzanatát jól kiemelve. A 21-ikben meg „Műprózánk“ történeti áttekintését, Kazinczy stíl- és ízlésbeli reformjait, legjelesebb követőit, néhol kiválóbb műveikkel, másutt csak a hatásuk pusztá jelzésével, s nemcsak a *költői nyelv*, hanem a *történeti és értekező próza* mezején végig egészen Széchenyiig, akinek „nem kézzel írott“ korszakos műveiben már mint irodalmi érdekeken túl eső, egyetemes társadalmi vívmány tetőzik.

A 22. §-ban viszont az 1811–1848-ig eső, úgynevezett virágzás kori költészen pillant át néhány, inkább csak a végső eredményeket jelző mesteri vonással, s már az első gondolata megkapó, mellyel a kor vezéreszméit és vágyait tükröző költészet s a politikai élet küzdelmei között vont kapcsolatot villantja ki ekként: „Újítás a nyelvben, alkotmányyszerű haladás a politikában, e két sark körül forgott az egész magyar világ“. Ez új magyar világ két irodalmi vezér-alakját, Kisfaludy Károlyt és Vörösmartyt, ezek stíljét és hatását, bennük az *új iskola* törekvéseit vázolja tér át legvégül Petőfire, kiből már a *legújabb*, „a nemzetien népies irány fog túlsúlyra vergődni“. Ezen irányokat vagy iskolákat aztán a három fő költői csoport (líra, epika, dráma) szerinti tárgyalásban vezeti elénk Arany, külön-külön csak a főbb képviselőiket méltatva, a jelentéktelenebb munkásokat együtt, csoportonként adva. És míg emezeknek csupán a műveit, amazoknak rövid élettörténetét is előre bocsátja, befejezésül adván pár soros jellemzésüket, jelölve ki a fejlődés menetén elfoglalt helyüket. Kiváló részletek e tekin-

tetben az eposz és drámai költészet keretében: Az „Eposzi kísérletekről“ (32. §.), a „Regény- és novellairódalomról“ (36. §.), a „Drámai költészetéről“ (37. §.) szólók, amelyek maguk egy-egy kis befejezett tanulmány értékével bírnak. A lírában pedig: a Kazinczyról, Kölcseyről, Vörösmartyról írottak, s főként a Petőfiről írott, amely meleg, színes, eleven rajzával és terjedelmével egyaránt kiválik a többiek közül. Benne minden objectivitás mellett a baráti szív ösztönszerű heve, sőt büszkesége, együtt iskolájuk diadaléretével szól felénk meghatott és megható hangokon! Milyen tüneményesnek látja a megjelenését, szokatlannak egész fejlődését, hódítónak génusza erejét és varázsát; milyen nemes hangon vágyik menteni még a személyi gyöngeségeit is, akár csak előbb Széchenyinél, midőn ennek „túltömött és szaggatott„ stíljét védelmezve, így szól: „mindezek csak a lángész hibái.“ Minden sora értékes e pár lapra szorított jellemzésnek, de különösebben két mozzanata az: az egyik, amelyben barátja költészetének fogyatkozásait védi oly módon és olyan érvekkel, mintha csak maga Petőfi (47-iki összes költeményei elé szánt), remek önigazolását hallanók. De még jelentősebb a másik gondolata, amellyel könyve 32. §-át nyitja meg, határozott és tudatos erővel mondván ki, hogy „*Petőfi nem csak a magyar nemzet, de az egész világ legjelentékenyebb költői közé tartozik!*“ Ez a kijelentés nem csak személyi vonatkozása miatt, mint a legméltóbb ajkáról elhangzó szavak, hanem tartalmi súlyoknál fogva is rendkívüli, mondhatnók irodalomtörténeti jelentőségűek. S éppen azért, mert egy hosszú gondolatsor végén s egy történeti fejlődés keretében mondja ki őket Arany, nem tarthatjuk a részéről se véletlennek, se múltó becsűnek. Hogy mikor kelt először és ily alakban benne: nem tudjuk, talán már e jegyzetek első fogalmazásakor, talán később; mindez nem lényeges, a fődolog, hogy már az 50-es évek folyamán leírta és tanította, éppen ő, éppen Arany, amelyet egyetlen magyar elődje se mert ilyen alakban kimondani, amelyet pár év múlva, 1860-ban csak egy francia (Saint-René Taillandier) s egy emberöltővel később a nagy német esztetikus, Grimm Hermann fogalmaz újból, valamivel szabatosabban: hogy Petőfi lelke a világirodalom legnagyobb költőivel, a Homéréval, Shakespereével és Goetheével rokon. Tehát néki, a legnagyobbinak, akit költői álmaiban oly megható módon s gyakran idézett, akit az iskolai órákon is nem egyszer elfogódott hangon s könnyes szemekkel emlegetett, mint barát, költő és tanító a legszebb kenotafiumot Gyulaival együtt ő emelte. Arany—Petőfinek, kik ketten egy magas fej ődés zenithjére érve, *már nem csak*

egyes osztályokat, hanem az egész nemzetet meghódíták a költészet számára.

Nem kisebb érdeme e kompendiumnak az az arányosan tagolt, tiszta szerkezet, amellyel Arany az egyes korok anyagát beosztja és tárgyalja s a nyugodt folyású, logikus erő, amellyel azok uralkodó jellemét és főbb mozzanatait élénk állítja. S mindezt ilyen szűk keretek közt is mennyi történetírói érzékkel, az organikus fejlesztés és megokolás bizonyos ösztönszerű adományával! Különösen szépek e tekintetben az egyes korokat bevezető „Áttekintései“, a közéleti és kulturális viszonyokról nyújtott markáns képei, amelyeknek rajzában mint költő is mindig mester volt ő. De míg az Ó- és Középkor néma századaiban, amidőn a magyar lélek nem az irodalomban nyilatkozott legjellegzetesebben: főként ezeket állítja előtérbe, addig az *Újkorban* már a különböző — tudományos és költői — irányokat, azok okait és főképviseleit emeli ki fokozott érdekekkel. Így a XVI. század epikájában, bár röviden, de nyomatékka: Tinódit és társait, a XVII. századéban: Zrinyit és Gyöngyösit; a vallásos irodalom körében amott: a biblia-fordítókat, emitt: Pázmányt és Senczit. Viszont a *Legújabb korban* már csak elsőrangú irodalmi jelenségeket, divatos költőiskolákat és jelesebb költőket, de körvonalaikon is gyakorta meg-megcsillantva azt a rendkívül fejlett fogékonyságát, amellyel később e nemű dolgozataiban is (Írói arcképek) meglát és fölfedez minden szépséget és értékes hangulatot. A magunk részéről legfőlebb azt sajnáljuk, hogy néhány kiváló írói egyéniségről tűzetesebben nem nyilatkozott, hogy néhány fontosabb szellemi áramlatot inkább csak érintett, mintsem magyarázott. Így pl. a Kármán jelentős szerepét műprózánk fejlesztése körül, vagy másutt: irodalmunk centralisztikus törekvéseiben. Hogy Kölcsénynek kritikai csatározásait csaknem egészen elhallgatja, holott ez a nyelv és ízlés megújítása mellett irodalmunknak akkor legmeszebbható mozzanata volt. Hogy nem érdekelte valamivel behatóbban az ő kedvelt Csokonaiját és Vörösmartyját, akikről pedig a közórákon is mindig hosszan és szívesen elbeszélgetett; nem: valamivel tűzetesebben a Széchenyi reformeszmének hatását, a klasszicizmus és romantizmus, a nemzeti és népies irány legfőbb elemeit. Egyáltalán a XIX. század költészetének egymásból fejlődő s egymást értető fokozatait, s bennük a politikai élet erős visszhangját, midőn végre a történet és egykorú magyar élet áramlatai összefonódván: együtt szakadnak az irodalmi fejlődés árjába.

Mindezt azonban lényegesen menti az a körülmény, hogy ő nem rendszeres irodalomtörténetet akart írni, csupán egy egyszerű vezér-

fonalat, amelyben — természetes céljánál fogva — inkább az összefoglalás mikéntje, semmint az anyag részletes kidolgozása lebegett szeme előtt. De ez magyarázza másfelől azt is, hogy amint jórészt tudományos eredményeiben, úgy elméleti felfogásában és módszerében sem kívánt túllépni azokon a határokon, amiket a korabeli magyar irodalom történetírás „rendszerző“, elvében, közelebbről magánál Toldynál készen kapott. Így az irodalmat határozó tényezők közül ő is átveszi ennek jellegzetesen széles *művelődéstörténeti alapvetéseit*, noha jóval mérsékeltebben és arányosabban, továbbá a *politikai és nyelvtörténet* kapcsolatait, különösen az előbbiét, amelyben véges végig, mondhatnók Toldynál is elevebben érezteti, hogy viszont emennek számtalan ténye csak az irodalomban megjelenő nemzeti lélek ismeretével lesz és lehet előttünk világossá. Főként a költészetében megjelent lélek által, amely mindazon erőket, amelyek egy bizonyos kornak politikai, társadalmi és szellemi életét irányítják, emelik vagy elnyomják: a legközvetlenebbül fejezi ki. Ezzel amíg egyfelől a szorosabb értelemben vett nemzeti irodalom határait is kijelölte már, t. i., hogy a nemzeti érzés, gondolkodás és képzelet milyen felfogású, tárgyú, célzatú és előadású művekben nyilatkozik legjellegzetesebben, másfelől azt is megokolja, hogy miért emeli ki közülök egyre fokozódó érdekekkel éppen a költészetet, miért tette összes tartalmi és alaki mozzanataival középpontjává az egész történeti tárgyalásnak. Valóban, Arany voltaképp e rövid vázlatban ugyanazt a felfogást igazolja előttünk gyakorlatilag, amelyet a mai modern irodalom történeti elmélet hirdet egyre hangosabban, hogy „a nemzeti irodalom története első sorban a költői és szépprózai, szóval a szépirodalom története“. S mindezt a nélkül, hogy — miként a prózai dolgozataiban, — úgy itt is bármiféle divatos elmélet vagy bölcselő felfogás hatását éreztetné velünk. Sőt mi mélyen hisszük, hogy ha ez úton Toldy nem is jár előtte, az ő ösztönszerű lángesze akkor is minden bizonnyal ezt adta volna. Ezt, nemcsak mélyebb gondolati tartalmával, hanem egyúttal hazafiúi célzatától is ihletetten, mintegy némán apellálva azokra a győzhetetlen szellemi erőkre, melyeknek véres árnyait idézi s erkölcsi diadalát ünnepli ugyan e tájt írt balladáiban.

De nem kevésbé éles szemű Arany azoknak az egyetemesebb: *korszerű és irodalmi hatásoknak* az éreztetésében, amelyeknek részint az emberiség nagy mozgalmi és szellemi áramlatai, részint a különböző irodalmi hagyományok és korok divatában, hol irodalmunk egész területén, hol annak csupán egyes köreibben állandóan ki voltunk téve. Igaz, hogy részletezőbb

elemzésekbe itt sem bocsátkozik s főként a vezető egyéniségek művészi fejlődésének útját, hatásának mértékét inkább csak érinti, de már magában ebben az elrendezésben és megvalósításban, aminőt pl. a „Legújabb kor,, tárgyalásánál nyújt, jelezni tudja a maga egyéni világnézetét, írói felfogását, nem egyszer ízlését. Jelezni mindenképp föltt azt a mélyen elemző hajlamát, amelyet később „Zrinyi és Tasso,, című tanulmányában, majd az „Írói arcképekben,, fejt ki teljes erővel, amely mint az újabb magyar irodalom egyik fő iránya, a szorosabb értelemben vett *filológiai módszer* alapjait rakja le nálunk. Egyáltalában minden sorából érzik, hogy neki az „irodalom,, nem pusztán eredmény, hanem élő és éltető erő, amelyből szabályokat és törvényeket lehet levonni; hogy a „történetével,, érdekesség és tanúság dolgában semmi sem vetekszik, mert az tükrözi vissza századokon keresztül a nemzet szellemi életét, ébreszti a hazafiságot s az ifjabb tehetségeket irodalmi munkásságra buzdítja. „Erkölcsei értéke,, pedig: — és itt akár a Beöthy szép szavaival folytathatjuk, — hogy „ha szellemünknek hosszú és súlyos küzdelmei közben kevés oly diadalra mutathatunk is, mely a világra szól, de hosszú kitartása, önmagához való hűsége, nemzetünknek s ezáltal az emberi művelődésnek tett szolgálata: erejét mutatja, bizalommal és önérzettel tölthet el bennünket“.

De ha már a módszer tekintetében is jelen-tékeny eltérés mutatkozik Arany és főforrása Toldy közt, akinek roppant érdekű munkássága inkább az irodalomtörténet adatainak összegyűjtésében és tisztázásában, semmint ezen adatok oksági kapcsolatban való bemutatásában rejlik, még lényegesebb lesz a felfogásbeli különbség köztük, amellyel irodalmunk „Legújabb korát,, nézik, fejlődésének irányát és eredményét megítélik. Amíg ugyanis Toldy az ő ifjúkori emlékei, halhatatlan barátainak dicsősége, s talán személyes és eszthetikai rokonszenvének hatása alatt mindvégig — szinte haláláig — a romantikus (nemzeti műköltészeti) iskola sikereiben látja költészetünk legmagasabb emelkedését, a Vörösmarty geniuszában legszebb diadalát, amihez képest mindaz, ami még utána jött, legfellebb „új lendület,, melybe „a hatalmasan ébredő közélet, a népet magát mindinkább felölelő politikai irány s a véletlennek azon szerencsés viszonyulása is belejátszott, mely egyenesen született népemberek közt hagyott erőteljes költői egyéniségeket támadni, akik azonban első kísérleteikkel a klasszikai nemzeti kor földében gyökerezvén, költői műveltségüket szinte annak köszönték,, stb.: Arany, bár hódolattal hajtja meg előtte és eszményképei előtt lobogóját, de a dolog lényeg-

géről másképpen gondolkozik. Nem fejteget ugyan és nem polemizál, de nyíltan és nyomatékkal jelzi, hogy itt egy egészen új irányról, új eszmékről és új törekvésekről van szó, ami nem csupán a kedvező véletlen, hanem egyúttal természetes fejlődés eredménye, amelyben a „nemzeti,, és a „művészi,, még magasabb fokon egyesül. Hogy itt valami rendkívüli változás történt tárgyban, felfogásban, formában és nyelvben egyaránt, amely hivatva van egész költészetünket átteremteni, oly hangon szólván, mely már az egész népet magában foglaló nemzet szívéig harsan. Míg amott „bármily szép költeményekkel gazdagítja az új iskola irodalmunkat, volt azokban némi idegenszerű, amely miatt a nemzetnek úgyszólván vérévé nem válhattak... míg a Petőfi által megérintett húr egyszersmind a magyar szívnek legbensőbb húrja s kétségkívül nincs költőnk, aki a „nemzeti,, nevet annyira megérdemléné, mint ő“. Mind ezt érthető okokból épp a lírai költészet tárgyalásánál és éppen Petőfire vonatkoztatva mondja el, aki maga is öntudatosan és többször hirdette, hogy ezt az egész irodalmi irányt és pártot ő teremtette, aki az összes enemű hatásoknak kezdettől fogva sokáig — erényeiben és túlzásaiban — valódi középpontja volt. Csak ő közötté és utána csoportosítja aztán a többieket, a lírai és epikai nemből: Tompát, a regény és népies novella terén; Eötvöst, Keményt és Jókait; a drámai irodalomban Szigligeti népszínmű írói érdemeit, kapcsolatban az előzők (Munkácsy, Balogh, Gaal, Nagy Ignác) hasonló törekvéseivel... Nemes szerénysége csak egyetlen nevet nem ejt ki: a magáét, egyetlen diadalt hallgat el, a saját művei szakadatlan diadalát. De mind ezt elvégezték helyette barátai; e kis kötet lapjain Szilágyi Sándor, kint az irodalom mezején főleg Gyulai Pál, akinek heves és nagyszerű csatározásai épp ezidő tájt zajlottak leginkább. Mindent összefoglalva: a kép, amelyet így Arany szellemi múltunk arcúlatáról elének tár, e rövid, vázlatos alakjában is felette becses; alanyi értékénél minden esetre jóval túlterjedő s habár az összeállítás elsőségében mások kísérletei meg is előzték, egy érdeme elvitázhatatlan: és ez az, hogy *iskolájuk, a legújabb, a nemzetiesen népies iskola sikereit és jogosultságát egy teljes, történeti összefoglalás keretébe az ő kompendiuma iktatta be először*. Ez a tény pedig, ha semmi egyéb, irodalomtörténetírásunk történetében is helyet biztosít neki.

Az élet.

Szállott dicsően himporos úton,
Csillagszekéren, vágyparipákon,
Rohant előre iratos szélnek,
Susogó habnak büszke dagályán
Az ifjú, diadalmas' Élet.

Aztán kihalt a csillagok fénye,
A himpor elszállt szerte a rétre,
Elhalt a harsogó diadalének,
Megtört a hullám büszke dagálya —
— Vonszolja lassan terhét az Élet.

Lehullt virágok szerte az úton,
Tört vér a nyomon, bánat az ajkon;
Könnyes zenéje bús őszi szélnek;
Halavány arcon lázvirágok,
Sóhaj ... Némáság ... Meghalt az élet.

Néha az élet örvényes útján.

Néha az élet örvényes útján
Verejtékes munkák során
El-elűnődve néha megállók
És visszanezve sokáig várok
Egy üdvös, csókos perc után ...

Néha keserves élet útam
Szikla ösvényén elhullottan
Egy-egy virágszirmot lelek;
Néha elhaló dal rezeg
Lelkemen könyves fájdalomban.

Néha fölöttem éji sötétség
Vad felhőtől tisztul az ég;
A multnak eltűnt délibábját:
Büvös, elhalós ifjúságát
Lelkem meglátja néha még ...

És néha látok bimbós virágot,
Melyett az élet posványba vágott;
Csillag fut le az ég peremén.
Elhuny az ifjú szép erején —:
Néha az örvény szélére hágok.

Pánozel Jenő.

Megkerült unikum.Irtá: **Könyves Tóth Kálmán.**

Most már elmondhatom minden tartózkodás nélkül. Szegény, megboldogult urambátyám a régiekhez költözött, kiknek néma társaságában töltötte minden szabad idejét. Nem érdekelte őt semmi újdonság. Az újonnan megjelent könyvekért nem adott volna egy pipadohányt sem. De ha meghallotta, hogy valahol Erdélyben, ott a Háromszék valamely zugában, vala-

melyik öreg pap háza padlásán találtak egy régi kutyabőrös könyvet: ez már nem hagyta nyugodni. Írt tízszer is s ha választ nem kapott, még tízszer, míg csak ki nem csikarhatta, hogy ki rejlik a kutyabőr alatt s ha valami XIV-ik századbéli nyomtatványhoz hozzájuthatott, nagyobb volt az ő lelki öröme, mintha a lutrin ternót nyert volna.

A régi könyvek gyűjtése kiolthatatlan szenvedéllyé nőtte ki magát nála. Még arra az áldozatra is kész volt, hogy ötvenhat éves fővel vármegyéről-vármegyére utazgasson s padlásról-padlásra kutasson. Volt is aztán olyan könyv tára régi nyomtatványokból, hogy az egy tudós ítélete szerint ezerekkel fölért, de sajtókarónak még fontra sem vették volna meg ez elsárgult lapokat. Ezeknek értéke lejárt, mióta az újságokat kilószámra olcsóbbért vesztegetik. A német könyvészeti lapokban dicsérettel emelték ki könyvtárát: sőt átutazó német tudósok meg is fordultak nála, hogy megtekintsék az ő főlíansait. Látni kellett ilyenkor az öreg urat. Ugy izgett-mozgott, mint valami ifjú. A kétágú létrán könnyed léptekkel mászott föl, hogy egy-egy régi könyvet megmutasson. De mindenekfölött volt egy kincse, melyet egész uradalomért nem cserélt volna el. E kincs egy 1495-ben nyomtatott német biblia volt. Párja megvan az iglói gimnáziumban, de azért mégis unikum, mert margóin ott díszelgtek Luther és Melanchton sajátkezű jegyzetei. E biblia valahogy Gelei Katona István erdélyi püspök birtokába került és sok viszontagságos vándorlason keresztül jutva Gázsó Márton tanár úrnak, az én megboldogult urambátyámnak könyvtárába. Emelte értékét, hogy Gelei Katona István is csatolt mellé érdekes jegyzeteket. — Gelei Katona István, a hatalmas Pázmán Péter erélyes ellenlábas! Ez unikumot (így hívják azokat a régi nyomtatványokat, melyekből csak egy vagy két példány maradt fenn) üveg alatt tartotta s csak akkor vette elő néhány percre, ha az átutazó német tudósok látogatták meg. Igérték e kincserért az öreg úrnak ezreket, de oda nem adta volna még hercegi koronaért sem. Halála esetére a debreceni kollégiumnak szánta, kikötvén, hogy évenként egy ünnepély alkalmával említsék föl nyilvánosan, hogy e kincset kinek köszönheti a könyvtár. Így aztán maradandó lesz örökké az ő neve. A dicsőségnek ezt a könnyű útját választotta. No hiszen bámulta is a sok német tudós az unikumot. Kérték, engedjen lefényképeztetni csak egy pár lapot. Dehogyan engedte volna! Tény az, hogy a ritkaságok birtokosai igen irigyek. Látszott is a német tudósokon. Újságokban keservesen lamentáltak, hogy mily érdekes kincs van egy ismeretlen magyar tanár birto-

kában. Izgattak, hogy lépjen közbe a német kormány s e megbecsülhetetlen kincset szerezz vissza bármi áron is a nagy német nemzet jogos birtokába. Kész lett volna háborút vívni ezért az egy könyvért. De Gázsó Márton csak nevette a hasztalan erőlködést.

Azonban ez unikumon kívül volt neki még egy unikája — egyetlen egy — is. Így hívta kis bájos leánykáját, a szép Erzsikét. Az unikumot meg az unikát szerette legjobban a világon. Ha választani kellett volna, melyikről mondjon le, igazán óriási zavarban leendett. Az unikum elvesztése megsemmisíti világhírét, az unika tönkre tette volna földi örömeit. Mindkettőt argusszemekkel őrizte. Még az unikát is üvegszekrény alatt szerette volna tartani, hogy ahhoz sem közeledjék senki sem.

Csak hogy ezt nem vihette ki. Unikumában jobban bízott. Az nem mozdul meg a könyvszekrényből, de az unikát nem tarthatta mindig otthon. Így aztán nem kerülhette el, hogy kérők annak idején ne jelentkezzenek nála. Egymásután kosarazta ki őket. Végre mégis akadt egy, ki az öreg úr nézete szerint, miként Saul az izraelitákat egy fejjel, úgy ez is a többi kérést jóval felülhaladta. Mindenki saját szempontjából ítéli meg az embereket. E gyarlóságtól Márton bácsi sem volt ment. Saját szemüvegén keresztül nézett. Kiválasztott a sok kérő közül egyet, meg sem kérdezve leányát. Ez az egy szintén, mint ő, a régiségek bálványozója volt. Ugy értett a régi nyomtatványokhoz, mint Márton bácsi, tudta méltányolni annak nemes szenvedélyét, sőt megemberelte magát, hogy néhány régi művétől megválva, azokat az öreg úrnak ajándékozza. Ez az áldozatkészség könyvekre lágyította a jó öreg urat. Érezte, hogy ő nem tudna olyan jó lenni. Kérhetnék őt, de oda nem adna senki szép szeméért egy-egy régi könyvet. Tehát Solti Miklós uram mégis az elevenére tapintott. Nem volt már ifjú ember, még csak rokonszenves arca sem volt, az évek elröpültek felette, de mindezen hiányokat Márton bácsi nem vette észre.

De annál inkább észrevette ám Erzsike s kinyilvánította, hogy neki az új kérő nem tetszik.

— Tetszik, nem tetszik, — szólt apja szigorú hangon, — hozzá kell menned, ilyen embert nem találsz minden bokorban, majd csaknem olyan könyvtára van, mint nekem s ha olyan munkája volna csak egy is, mint az enyém, szintén úgy kürtölnék világhírét... de majd meglásd, szerez ő még unikumot s mily nagy dicsőségedre válhatik, hogy világhírű ember hitvesé vagy.

Mihelyt az unikumról volt szó, az öreg úrral szemben megszűnt minden okoskodás. Az ő látóköre azontúl nem terjedt. Azt meg el

sem képzelhette, hogy az ő unikája boldog ne lehetne oly ember oldala mellett, kinek az övéhez hasonlatos könyvtára van. Oh! azok a régi fóliánsok, azok a hungariák, mily gyönyör forgatni a sárgult lapokat, nézni az évszámot s rábukkanni, hogy ebből a kiadásból csak három vagy négy példány létezik. És Solti Miklós szakavatott könyvbúvár volt. Ilyen ember előtt meg kell emelni a kalapot, csak ilyen ember lehet méltó az ő kis unikájához... a többiek nem méltányolnák az ő unikumát, sőt könyvtárát, halála esetére, potom áron vesztegetnék el.

Szegény Erzsike érezte, hogy ő a könyvtár-búvárlat áldozata lesz. Hiába sírt, hiába rimánkodott, az apja szíve nem esett meg rajta. Most immár kitűnt, hogy mégis jobban szerette az unikumot, mint a kis unikát. Oh! ha abból valaki csak egy lapot tépett volna is ki, kész leendett azt egész életében gyűlölni s ime, ő maga mennyi gyötrelmet szerzett kis leánykájának.

— Majd hozzá törődöl, — mondá vigasztalva Erzsikét, — majd beismered Miklós érdemeit s te is, miként én, tisztelettel vonzódol ahhoz a férfiúhoz, ki a múltak temetőjéből ássa ki az utókor számára a drága ereklyéket.

— Mindig iszonyodtam a sírásóktól, — fúldoklá síró hangon Erzsike, — aztán az apa választottja mindig csak a könyvekről beszél, mit értek én Pliniushoz, Svetoniushoz, meg azokhoz az inkulabelekhez... másról szeretnék én társalogni.

— Majd megszokod, — ismétlé apja, — említé előttem, hogy megtanít téged latinul, görögül, reménye van, hogy a muzeumhoz nevezik ki s akkor segítségére leendesz.

— Én meg sohasem tanulok meg sem latinul, sem görögül, — ellenkezék Erzsike, — inkább olvasom én Jókait, Petőfit, meg Aranyt, mint azokat a penészes iratokat.

— Oh! te megromlott korszak gyermeke! — sóhajtott az öreg, — mit el nem követtem, hogy ízlésedet a magaméhoz idomítsam, te hallgatsz a rossz tanácsokra; feladtalak Pestre nagybátyádhoz s ott mérgezték meg szívedet ezekkel az újkori írók műveivel. Tudd meg hát, hogy azok is csak a régi bányákat aknázzák ki. Az a te Jókaid a „Bálványos vár,-ban az őskori poros pergamentekhez folyamodott, az a te „Arany,-od az én régi jó Ilosvaimat öntötte új alakba, mindnyája csal, a régieket utánozza, majd bebizonyítja ezt neked leendő férjed.

— Nekem ugyan be nem bizonyítja, — viszonzá Erzsike erőlesen, — Jókai egy regényét nem adnám apa féltett bibliájáért s Arany Toldyját fel nem cserélném Solti uram összes könyvtáráért, még akkor sem, ha maga

Solti uram válnék Homérussá, amint papa szokta mondani.

— Elég, elég! ne is folytasd tovább, —
dörmögött az öreg úr, — én már szavamat
adtam Solti úrnak s azt vissza nem vonhatom.

— De talán ahhoz nekem is lehetne szavam...

— Neked semmihez sem lehet szavad, —
vágott közbe Márton bácsi, — a törvény jogot
ad az apának, hogy gyermekei boldogsága fölött
rendelkezhessék s hogy mi válik boldogságodra,
azt jobban megítélhetem, mint te, ne is köte-
kedjél kis leányom, én ösmerem Solti úr tudomá-
nyosságát; hiszem, hogy nemsokára akadé-
mikus lesz s te akadémiai tag felesége, én pedig
ipa leszek. Nagy szó ez, leányom, felér egy
nemesi levéllel.

Még tovább is beszélt volna, de Erzsike
duzzogó képpel hagyta magára könyvei közt
az öreg tudóst. Szobájába érve, először kedvére
kisírta magát s aztán asztalhoz ülve, e pár sort
írta: „Le kell mondanunk minden reményről,
Apát nem lágyíthatom meg, szigorúan ragasz-
kodik határozatához. Én pedig inkább válasz-
tom a halált, semhogy annak a tudósnak élet-
társa legyek. Istenn önnel, feledje el Erzsikét...
Aztán borítékba zárta, így címezte: „Besenczy
Kálmán ügyvéd úrnak, Kinizsi-utca 27. szám..."

— Bizzuk Istenre sorsomat, — sóhajtá,
amint a szakácsnőnek átadta a levelet, hogy
rögtön tegye postára.

(Folyt. köv.)

Vado mori.

Fényes, palástos, gőgös nagy ur
Ifju, kemény gazdám: az élet
Szolgálatából elbocsátott.
Nem adott mást: egy rossz iszákot
S benne néhány fakó emléket.

Testem égtele koldusruhám,
És által a kék esatornákon
Forrón zuhogott szívem vére:
Megirtam egy iriszlévelre
Az én könyvesbus árvaságom.

Igy irtam az instanciámban:
„Kérlek, drága Úr, zokon ne vedd,
Egy könyörgésem volna hozzád,
Nyuts nekem csak egy lázármozását:
Egy cseppnyi igaz örömet.

Ha úgy elfog aranyigámban
A szolgabú s a fájdalom,
És ha szívem ellened lázad;
Földre nyom a koldusalázat
S lábad porát csókolgatom.

Én nagy Uram, hajolj le hozzám,
Régen szolgálak békén, hiven,
Husz évi bérem nálad maradt.
— Bocsáss meg, ha a rongyok alatt
Lázadó dalt üt koldús szívem!

De míg a sok ingyenfutónak
Szerelmed kéjt oly gazdagon oszt,
Bús szolgádon átkok átka van...
... Reám nézett némán komoran
S elém vetett egy oboloszt.

Megértettem... Jó Cháron menjünk!
Megfizetem a fáradságod;
— Óh te kevéssel is beéred, —
Egy obolosz, — nem több a béred:
Holt ajkain közt megtalálod...

Koós Elemér.

Elillant illatok.

Zöld villanyfényben úszik bólingató fejem,
Kezem szorítja lágyan a tollnak karsu szarát,
— Érzek magam körül valami langyos párat...
Elillant illatokra némán emlékezem...

Egy selyem zsebkendőnek illata lehet ez,
Mely néma váddal markol a lelkembe s facsarja —
Befon szoros gyűrűkkel az illat bűvös karja,
S a parfüm langy esője fejemre permetez.

Vizet, hideg vizet! Fejemre zúdítom...
Hadd mossa le az illat démonszerű varázsát,
Mely belengi fejem, mint antik virágvázát
Holt szirmok illata, holt illatú szírom.

Egy arc mered elém, egy sápadt, néma arc,
Nagy, lángoló szemek tüzelnek bágyadt selymén,
Mint villó tintacseppek finom, fehérítő kelmén.
S lelkemben mély tüzüktől újból lobog a harc.

Bégyáts László.

Ülalkozás a nyomorral.

A kávéház, ez a fénylő, csillogó bárka,
megállott a jókedv hegyén. A mindeneket el-
öntő életözönvíz csöndesen elpihent. Bent a
kávéház gázfényes, tükrös termében hangos
volt a jókedv, csengett az aranyos borral telt
pohár. A zene csendes folyólya befolyt a szí-
vekbe. Mindenki párban, csoportban vígado-
zott, örült.

Egyedül én voltam ott magányos, szótlan,
szomorú. Kerek márvány-asztal mellett ültem
erőtlenül s mint valami pokoli, bántó zajt,
hallgattam a pénzes élet csengését. Felettem
kéklő füstfelhő úszott, kavargott, mint májusi
álom a szívek felett. Hiába küldtem ki gondo-

lataim, — az én hófehér galambjaim — egyik sem tért vissza a vígasztalás olajágával.

S amíg én, lázas fejem kezemre hajtva lágyan, búslakodtam társtalanul a vígadók között, ki tudja honnan, hozzám lépett egy sápadt arcú idegen. Mintha testvérem lett volna, oly hasonlatos volt hozzám. Szótalanul ült le márvány-asztalomhoz és a sima lápon felém csuszta gyöngé, vézna kezét s megfogta reszkető kezem s alig hallhatóan sugta:

— Én vagyok a nyomor.

Tétován, megrettenve néztem az én idegen társamra, ki oly hasonlatos volt hozzám, mintha testvérem lett volna:

— Hol jársz te itt, — kérdeztem — magányosan bolygó testvérem, — ahol most a szegény gazdagok lopkodják, bitangolják az üdvözítő mámor-bírodalom pazar kincseit?

— Téged kerestelek. Egy halovány arcú, szomorú embert kerestem s benned rátaláltam. Gondoltam, ahol fényesség van, ott árnyéknak is kell lenni. Ahol hangos a vígság, ott jár valahol galamblábon a halkszavú csönd. Nem csalódtam. Te vagy itt az árnyék, a csönd.

— Igazad van, árnyék vagyok csak, önnön magamnak az árnyéka vagyok. Csönd vagyok, a legcsöndesebb csönd. Pedig én szeretnék fény lenni s szeretnék harsogni, mint az élet harsogó kürtje, de beláttam, hogy az embertömeg nem érdemes a fényre s az élet-harsonára. Látod barátom, én különb vagyok itt mindenkinél, akiket magad körül látsz és mégis nekik áll a világ. S amíg én itt fáradoztam, éhezön búsongtam, ők kergetik erős izommal, piruló képpel a mámor isten-asszonyt. Pedig én is szeretem s jobban, szebben tudnám szeretni ezt a gyilkos hetairát. S most, hogy ide ültél mellém, én hűséges vígasztalóm, szeretnék megkínálni egy pohár borral, de — nincs pénzem.

E szavakat kissé erősebb nyomatékkal mondtam a szokottnál, mintha a harag, gyűlölet lappangott volna e szavakban. S a nincstelenség kínzó tudatában mereven néztem az asztalon levő vízzel telt pohárra. Sokáig nézhettem így szótlanul, míg végre így folytattam:

— De látod, — barátom — én még e pohár vízben is gyönyörűségem találok. Nézd most is abban gyönyörködtem, mily mesés szivárványszínt játszik a gázláng e pohár vízben.

Elhallgattam s réveteg pillantásommal, mint valami fekete bársonnyal betakartam egy kacagó asszony hullámozó keblét...

— Gyöngé testedben talán a vágy ébredt fel, — szólt hozzám a nyomor — a vágy e parázs testű asszony után? Barátom, tanulj meg lemondani. Kicsi kunyhódba nem vezetheted be a föld legszebb királyasszonyát!

— Mit beszélsz? Van nekünk palotánk.

Mienk minden palota, amelyet a nyomorgók keze épített. A mi meggyötört, búslult szívünk-ből fakadt az a dal, amelyet profán, részeg szájjal összetör itt ez a filiszter had. Mienk minden, ami szép, ami drága, ami kedves, — az igazán szenvedőké, a szomorkodó, könnyes szemű síróké. Hogyne vágyódnám én a föld legszebb asszonyára, legszebb palotára, a legcsillogóbb gyönyörűsége, hírre, dicsőségre? Hiszen én vagyok a legszomorúbb ember.

— Szegény testvérem! A legnyomorultabb itt e földön, a legszomorúbb, akinek szívéből még nem aludt ki a vágy.

Igy szólt hozzám az én idegen társam s aki hasonlatos volt hozzám, miként ha testvérem lett volna. S úgy, ahogy jött, olyan látatlanul s észrevétlenül eltűnt.

Ujra egyedül maradtam.

Hajnalodott. Bent, a fénylő, csillogó bárkában halkult a vígadózó nóta. A mindeneket előntő életöznövizet újra felkorbácsolták a mindennapi gondok viharai s mindegyre erősebben csapkodták a kávéház — az én csillogó bárkám — oldalát.

Kitekintettem az életutcára. Ott folyt, ott hömpölygött a szennyes ár. Minden ami könnyű, minden, ami csonka, ott úszott a víz színén...

És én ekkor drágakőnek gondoltam magam, lenn-lenn a mélyben és fájt, hogy a mélybe senki se vet hálót. Pedig éreztem: leggyönyörűbb ékesége lennék a leggyönyörűbb asszony fehér testének!

Sokáig ültem még ott magányosan, szomorún. És úgy éreztem, hogy az én bárkám megindult a jókedv hegyéről és úszott velem a víz színén ringatózva. S csak én voltam benn. Én, az árnyék, a csönd...

Nagy Ferenc.

A Sorompó.

— Ismertetés. —

A Sorompót — szemben az üres előítélet hitével, — nem frázisos hazafiaskodás, vagy légből kapott ábrándok, hanem statisztikailag mért gazdasági szükség hozta létre. Célja első sorban nem is morális, erkölcsi cél, hanem (az egyénre redukálva) ez: takarékoskodjál. Annyiban takarékoskodjunk, hogy a szükségletünkre kiadott pénzt az országban tartsuk, ne küldjük idegenbe — a magunk szegényedésére. Mert vagyunk: a zsebünkkel törödnünk kell.

De ezt az elvet — kétségbeejtő állapot — ma sem ismerjük, ma sem gyakoroljuk általánosan. A statisztika mutatja, mint vágjuk magunk alatt a fát. Bevételünk (nyersterményeink-

ből, főképp búzából) évtizedek óta körülbelül ugyanannyi. Kiadásunk pedig egyre nő. Vagyis : szegényedünk. Kiadásunk 1882-ben 875.000,000, 1907-ben 1,652.000,000 korona. 25 év alatt megkétszereződött. Növekedése egy év alatt (1906-ról 1907-re) kerek 100.000,000 korona. És ezt mind ipari termékekért (pl. ruhákért 370 millió, írószközökért 30 millió, stb.) fizetjük. Míg a mi gyáraink (mily kevés van!) nem tudnak megélni. Munkásainknak nincs munkája. Kivándorolnak Amerikába. Nagyobb vérveszteség ez évenként az országra, mint a világtörténet akár melyik csatavesztesége. 1905-ben pl. 70 ezerrel többen vándoroltak ki, mint ahány lélek született. Ezt mondja a száraz statisztika.

Ez a gyászos állapot hozta létre a sorompót. Ezt a szegényletes adót enyhíteni : ez a sorompó célja. Főiskolák és gimnáziumok ifjúsága legtöbb helyütt egyesületekbe tömörül. Az idegen tanszeripar kiküszöbölésére. (Mert körébe ez esik leginkább.) Tömörül a maga ellenőrzésére. Az ifjúság egyesülése nagy fontosságú, mert a kereskedőkkel szemben ez ad súlyt szavának, és ha ő a hazai iparcikket a helyi piacra bevезette : ott a nagyközönség, az egész város is (nem lévén idegen) szükségszerűleg azt fogysztja. Ezt igazolja az eredmény : tanszeriparunknak négy év alatt váratlan föllendülése.

Debrecen a legmagyarabb város s Debrecen tanuló ifjúsága a legmagyarabb vidékekről kerül ki. És Debrecen ifjúsága (tényekkel igazolt dolog) bizonyos Hardtmuth, Karl Ruhn s más gosswiener cégek hűséges adófizetője. Hűséges adófizetője magával az ősi kollegiummal egyetemben. Budapest, Kolozsvár, Kassa, Kecske-mét, Sárospatak, sőt a nemzetiségi területen fekvő Eperjes és Máramarossziget akadémiai ifjúsága is lelkesedéssel csatlakozik a mozgalmhoz s tudott egyesületet alkotni. Csak Debrecenben nem lenne hozzá fogékonyság és erő? Jól meg kell fontolni ez ősi kollégium ifjúságának, mint tud majd számot adni tétlenségért.

A pedagogiának is tárt karokkal kell fogadnia és ápolnia ezt a mozgalmat. Mint ahogy ezt a 152,658—909. sz. miniszteri rendelet kötele-ségévé is teszi. De különben is meg kell tennie. A történelmi tudat ápolása, a faji szeretet, a hazafias önértet, ez ideális dolgok : ezeknek reális gyakorlása nélkül, bizony mondom, csak olyanok, mint az elásott talentumok.

Darvas János.

Dr. Barcsa János

1872—1910.

Napjai megvoltak már számlálva és láttuk, hogy még mindig dolgozik sietve, lázasan ; sokat, nagyon sokat akart még, de a halál véget vetett minden szép tervének.

Míg élt, — talán nem is tudtuk, hogy mekkora kincsünk, csak most ismertük igazán, mikor már elvesztettük . . .

Tudós, kinek lelke a sötétségekbe rejtett világokat feltárta s jó tanítóként a gondjaira bízottaknak megmutatta ; férfi, ki a puritán élet munkásságának mindenkor egyenes útján nagy értékét ismerve is szerény maradt ; erős oszlopa az egyháznak, a társadalomnak ; őszinte barátja, hűséges pártfogója ifjúságunk minden szép tervének . . .

Most tudjuk, hogy ki voltál. Most, mikor sírodon elfagyott a sarjadó fű, fejfádról lehervadt a koszorú, — mikor látjuk üresen maradt helyedet, — most érezzük, hogy „leesett ami fejünk koronája.“

Bánatos, könnyes lélekkel áldjuk emlékedet.

Pánczél Jenő.

Vázlatok.

A modernség.

Ma ez a legsemmitmondóbb, a leggyűlöletesebb jelző és frázis. Tartalom nélküli frázis. Nincs tartalma, mert már végtelen terjedelmű, már mindenre ráhúzzák. Minden különösnek, minden torznak, minden kimagyarázhatatlan ürességnek lett alkalmas takarója, paizsa. Nem csak az irodalomban, de legfőképpen itt.

A jelszó és a jelszóban kifejezett célzat lejáratója, megölője mindig a tömeg. Mihelyt ez hozzácsatlakozik, fölkapja, az rögtön elveszti eredeti tartalmát, jelentését és a tömeg ösztön szabadalmi jelvényévé, védjegyévé válik. Addig, amíg csak el nem kopik. Aztán jön az új — ugyanarra a célra.

Most, hogy a konzervatívság, modernség — amennyiben — előharcát vívta, láttuk, először mindenki ott volt a régi jó jelszók kényelmes bástyái között, ahol csönd volt és béke. Aztán, amint előnyomulni kezdett lassan a modernség iránya : — lassan szivárogtak, jöttek, csatlakoztak egyenkint, egymás után, többesével, majd tömegesen a szö-

kevények. Először a kalandos természetűek, kiknek nem a legerősebb a meggyőződésük, s nem épen sok a veszteni valójuk. Később a számítók, a ravaszok, akik előre látták a fejleményeket. S végül a közömbösek és a gyávák, akik mindig az erősebbhez pártolnak, a többség nyugalmat biztosító védőszárnya alá.

S most ez a tömeg folytatja régi üzelmeit az újabb, alkalmasabb, színre előkelőbb jelszó alatt. Mert modernnek vallani magát könnyű dolog, olcsó dolog. S amennyiben előnyös is, hogy újak, felvilágosultnak, „modernnek” látszik. Ezek azok, akik Kazinczy korában hűséges ábrándozó szobapoéták, Petőfi idejében lármás, honhazafias ifjak és tilinkós ál-paraszatok voltak s Ady alatt legeslegújabbnak liciált karaván Önistenek. És most a mások égisze alatt a kiküzdött helyeken küzdőnek látszani, mások tollával, frázisaival díszlegni, minden torz, vagy ki nem magyarázható dologra, hogy modern, ráfogni s a modernség elfogadott és kamatozó jelszavának védjegye alatt másoknak beadni: ez modern dolog.

És ezért, a tömegnek ez inváziója miatt semmitmondó és gyűlöletes jelszó és frázis ma: a modernség. Minden különösnek, minden torznak, minden kimagyarázhatatlan ürességnek alkalmas takarója. Pedig, haj, klasszikus dolgok is vannak *amabban* a modernségben.

De ez a jelszók sorsa.

Gyávaság az öngyilkosság?

Mert sokan gyávaságnak, sokan ellenben bátorságnak minősítik. Gyávaságnak az élet helyzeteivel szemben és bátorságnak a legfőbb félnivalóval, a halállal szemben.

Pedig, ha így vesszük, inkább úgy látszik, bátorság, mert könnyebb passzíve valami régi helyzetben (öntudatos lételben) megmaradni, mint active új állapotba (annak ellenkezőjébe) áttállni. A tény azonban az, hogy az emberi lelkek az öngyilkosság gondolatának felötlése után (hány embernél ötlik föl!) az elhatározás holtpontján kétfelé hajolnak. Vannak bátrak az életre, de gyávák a halálra: ezek az életbenmaradók s vannak bátrak a halálra, de gyávák az életre: ezek az öngyilkosok.

A valóságban kettőjük között csupán annyi a különbség, hogy az előbbieket tudatában abban a pillanatban a meghalás borzalmi nyelék el az élet fenyegetését, az utóbbiak tudatában pedig az élet üldöző okainak érzése közben mosódik el a meghalás borzalma.

S most: melyik a gyávaság, melyik a bátorság?

Vagy lehet-e szó gyávaságról és bátorságról?

D. J.

Irodalom.

Ambrus Zoltán — franciául. Magyar íróknak régi, bánatos története: írni egy egész életen át, kiszórni, elpazarolni a lelki kincseket, drága finomságokat, írni — írni egy egész életen át, bálványává lenni pár százezer embernek, ennek a kis magyar glóbusnak gyöngyévé válni, aztán szegénységben, talán egy kis töredék lelki boldogsággal csöndben elmúlni. Ugy, mint egy finom, édes dallam, amelynek elhaló akkordjai soká, örökké rezegnek a lelkekben. Minden más nemzetnek, amely gyűjtött maga mögé annyi múltat, mint mi, annyi jogosultságot arra, hogy komolyan számba vegyék, minden más nemzetnek még a legapróbb írói is bevonulnak a világirodalomba. És milyen nagy a zaj és a boldogság itthon nálunk, ha egy-egy magyar íróról tudomást vesz a külföld. Olyan magyar írókról, akik a világirodalom fejedelmei lennének, ha véletlenül másutt, más nyelven írják le írásaikat. Mekkora válaszfal is ez a mi édes magyar nyelvünk! És ha fáj is nekünk ez az állapot, ha panaszkodni volna inkább ok, amikor egy-egy magyar író végrevalahára „fölfedeznek”, olyan jól esik minden alkalommal egy-egy beköltözés a nemzetközi pantheonba. Most Ambrus Zoltán dögával kapcsolatban írtuk ezeket le. A *Petit Journal* című nagy és tekintélyes párisi újság ugyanis egy új regény közlését ígéri az olvasóközönségnek. Az új regényt Ambrus Zoltán írta. Magyarban *Szeptember* volt a címe és a fordítás *Soleil d'Automne* címet adta neki. Illik megemlékezni erről nem azért, mintha a kiváló magyar regényíró számára kitüntetés számába mehetne az; Ambrus Zoltán valóban túl van rajta, hogy az e fajta elismerések hízelegethetnének neki. Hanem írunk róla más okon: mert ez a közlés már arra vall, hogy Ambrus regénye jelentős sikert ért el Franciaországban. Csak a minap történt, hogy a francia kultuszminiszter a francia középiskolák könyvtárai számára megrendelte Ambrus művét, most pedig ezt a hivatalos elismerést tetézi egy másik: egy elterjedt párisi lap hasznosnak tartja, hogy a maga publikumát is megismertesse a nagy magyar íróművésszel. Anélkül, hogy túlbecsülők az eseményt, szívesen megállunk mellette, mert hiszen Ambrus külföldi hódítása ösvényt hasít az egész magyar irodalom számára, barátokat és érdeklődőket szerez éppen annál a nemzetnél, amelyről tudva van, hogy irodalmi és művészi ízlésében mennyire exkluzív. A *Revue de Hongrie*, amely Ambrus regényét lefordította és könyvalakban kiadta, kitűnő munkát végzett és jó munkája, ime, most teljes méltánylásra is talál.

F. M.

Egyletek.

A Magyar Irodalmi Társulat szeptember 23-án tartotta alakuló közgyűlését. Holmi jelentéktelen okokból, félreértések s egyéni érzékenységből eredő visszahúzó-dások a haladáshoz fűzött, reményeket eléggé leszállították, különösen mikor ez említett okok miatt a tagok egyharmadrésze a társulattól kifele gravitál. A szeptember 23-iki gyűlésen megalakult tisztikar részben az említett okok miatt lemondott. A f. hó 3-án tartott első közgyűlésén az október 6-án rendezendő emlékünnepevény való szereplésre versenyszavalatot tartott. Szaválásra azonban a versenyzők mellőzésével Masáth Ferenc 3. th.-t és Borsi István 2. bh.-t kérte föl. E közgyűlés után közvetlenül, kezdetét vette a második alakuló gyűlés, mely a tisztikar lemondása folytán megüresedett tisztviselői állások betöltéséről gondoskodott. Elnök lett: Herbály Gyula 3. bh., a Főiskolai Lapok felelős szerkesztője: Györék József 4. th. Kiadóhivatal főnök: Tóth János 3. th., főjegyző: Szász Imre 3. th., titkár: Borsy István 2. bh., aljegyző: Bányai József 1. jh., pénztáros: Kolozsvári Kiss László 2. th., ellenőr: Zámory Béla 1. bh. Választmányi tagok: Godács Imre 4. th., Bányai Lajos 3. th., Oláh Károly 2. th., Tóth Ferenc 1. th., Katona Mihály 1. jh., Molnár Ernő 1. jh., Kovács Elek 3. bh., Janó István 3. bh., Fehér Géza 2. bh., Pásztor Béla 1. bh.

A Hittanszaki Önképző-Társulat dr. Erdős József theol. akad. dékán elnöklete alatt szept. 19-én alakult meg a következő tisztikarral: Elnök: Bereczky József szénior; alelnök: Nagy István 4. th.; titkár: Szász Imre 3. th.; főjegyző: Tóth János 3. th.; pénztáros: Szücs Lajos 4. th.; aljegyző-könyvtáros: Oláh Károly 2. th. Választmányi tagok: Boross Mihály 4. th., Bányai Lajos 3. th., Kolozsvári Kiss László 2. th. és Tóth Ferenc 1. th. A Társulat eddig is szép számú tagjai méltán kelthetik fel bennünk egy valóban eredményes esztendő reményét.

A Joghallgatók Segítő-Egyesülete szeptember második felében a következő tisztikarral alakult meg. Elnök: Patóh Sándor 3. jh. Főjegyző: Kovács Elemér 2. jh. Pénztárnok: Osváth Pal 2. jh. Aljegyző: Sinka Gyula 1. jh. Könyvtárnok: Kemény Géza 2. jh. Választmányi tagok: Géczy József 4. jh., Roncsik Jenő 3. jh., Olasz Vilmos 3. jh., Szücs Kálmán 2. jh., az 1-ső év e tisztséget még nem töltötte be.

A H. Ö. T. szeptember 27-én tartotta első rendes heti közgyűlését. Az éneklés után Nagy István 4. th. imádsággal nyitotta meg a Társulat 41. esztendőjét, melynek elmondása után Bereczky József szénior, mint a társulat elnöke, mondott megnyitó beszédet, programot tűzve ki a Társulat elé. Horváth Kálmán 2. th. dicséretes buzgósággal és körültekintéssel írt izagógikai értekezésben ismertette a ószövetség kesergő prófétáját: Jeremiást, mely után Szücs Lajos 4. th. mondott gyönyörű imádságot. A gyűlés énekléssel ért véget.

A H. Ö. T. választmánya október 3-án tartott gyűlésén kitűzte a pályázatot egy, a gályarabok emlék-

oszlopánál október 31-én tartandó alkalmi beszédre és egy, a díszteremben tartandó ünnepély keretében elszavalandó ódára. Az előbbinek tárgya: A gályarabokról, illetve azok egyikéről való emlékezés, jutalma pedig a Hegyi Mihályné-alapból 20 korona. Az utóbbi tárgya az imént jelzetten kívül a reformáció lehet. Jutalma 10 korona.

Mírek.

— **A Debreceni Akadémiai Athléta Club** szept. hó 20-án tartotta alakuló gyűlését, melyen tisztviselők lettek: Elnök: Roncsik Jenő 3. jh. Alelnök: Nagy Endre 2. jh., Száthmáry Károly 4. th. Titkár: Patóh Sándor 3. jh., Csiky Béla 2. jh. Pénztáros: Olasz Vilmos 3. jh. Ellenőr: Masáth Ferenc 3. th. Jegyző: Marton Sándor 1. th. Választmányi tagok: Szentimrey Dániel 4. th., Végh Dezső 3. th., Kolozsvári Kiss László 2. th., Ari Antal 1. th., Kovács Elemér 2. jh., Fábian Károly 2. jh., Dalmay István 1. jh., Mares László 1. jh., Herbály Gyula 3. bh., Fehér Géza 2. bh., Zámory Béla 1. bh.

— **A debreceni főiskola akadémiai igazgatósága** az 1910/11. tanévre a következőképpen alakult meg: dr. Tóth Lajos akad. igazgató, dr. Erdős József theol. dékán, dr. Ozory István jogkari dékán és dr. Pap Károly bölcészeti dékán.

— **Az első oratóriumi istentisztelet** október 2-án folyt le, nagy hallgatóság előtt. Szónok volt Molnár Ferenc esk. felügyelő.

— **A külföldi egyetemeket** örvendetesen nagy számmal keresik fel a jelen tanév folyamán főiskolánk hallgatói. Erdős Károly múlt évi szénior a berlini, Papp József és Peleskey Sándor volt esk. felügyelők a baseli, Németh Károly 3. th. a hallei, Orosz Tamás 3. th. pedig a genfi egyetemre iratkozik. Hasonló céllal ment Edinburgba Szabó Zoltán végzett hittanhallgató, ki az orsz. ref. konvent által kitűzött két ösztöndíj egyikét nyerte el.

— **A debreceni református főiskola** tanév megnyitó ünnepélye 1910 szeptember 9-én tartatott meg. Új tanév elején megújult erővel -munkához látó tanárok és diáksereg kérték Istennek segédelmét és megáldó kegyelmét a Nagytemplomban. Az itt tartott istentisztelet műsora: 1. Buzgó hálakkal... Férfikarra átírta: Mácsai Sándor, Főiskolai énekkar. 2. Fennálló ének 37. dicséret 1. vers. 3. Gyülekezeti ének 37. dicséret 2., 3. vers. 4. Imádság. Mondta: Csiky Lajos főiskolai lelkész. 5. 3-ik dicséret 2. vers, a LXV. zsoltár dallamára. Férfikarra átírta: id. Sz. Nagy Károly. Főiskolai énekkar. 6. Gyülekezeti ének: 179. dicséret 10. ver. — A lélekemelő templomi ünnepély magasan szárnyaló imája után a főiskola dísztermébe vonult a közönség. A Főiskolai énekkar „Fohász”-a után dr. Tóth Lajos e. i. rektor-professzor üdvözölte az egyházkerületi elnökséget, hatóságokat, tanárokot s az ifjúságot. Beszédében az egyházkerület, egyház, város, általában

a jöltevők, alapítók áldozatkészségére hivatkozván hangsúlyozottan vallja, hogy e buzgó, odaadó támogatások nagy elkötelezések az egész főiskolára nézve, mely kulturmissziójának igazi teljesítését, egyetem felé gravitálását csak azzal igazolhatja, ha itt „a nevelés, a tanítás erős, vallásos hitben, de emellett a reformáció mindig előretörő szellemében és a magyar nemzeti ideálok igaz szeretetében” történik. Dr. Erős Lajos püspök válaszolt a megnyitó beszédre, üdvözölve a főiskola minden előjáróit, tanárait, hallgatóit, tanulóit; különösebben rá mutat az ifjúság helyes, sokoldalú, tudományos képzése szempontjából arra az új fényforrásra, a filozófiai fakultásra, mely a tudás univerzális jellegűvé tevésében már is áldásosan működik. Debreczen sz. kir. város részéről Kovács József polgármester mondott üdvözlő beszédet a város mindenkor áldozatkész támogatásának. A mely tudással írott rektori székfoglaló értekezés: „Az öröklési jog fogalma” felolvasása után a Főiskolai énekhar szerepelt a 137. dicsérettel. Ez ünnepséggel az 1910—11. tanév kezdetét vette.

— **A széniorai beiktatás** október hó 8-án volt a főiskolai díszteremben. A 37. dicséret 1. versének eléneklése után Bereczky József szénior olvasott fel részleteket „Az eredendő bűn” című székfoglaló értekezéséből, mely után hivatalos esküjét letette. Tóth Lajos dr. rektor-professzor mely tartalmú beszéddel köszöntötte az immár beiktatott szénior, megemlékezve hívatása nagyfontosságáról úgy itt a főiskolán belül, mint majd künn az életben. Szavaira Bereczky József szénior felújítva tanulói pályája emlékét, hálátelt hangon mondott köszönetet a főiskolai tanárkarnak, mely a beiktatási ünnepélyen csaknem teljes számban megjelent, aztán ifjabb pályatársainak, kiknek jelenléte e napot előtte még kedvesebbé s felejthetetlenebbé tette. Az ünnepély a 179. dics. 10. versének elénekléseével végződött. Herpay Gábor és Molnár Ferenc esküdt-felügyelők ugyancsak október hó 8-án tették le a szokott formák között hivatalos esküjüket.

— **Akadémiáinkon e félév névsora** most már végképpen lezárult; beiratkozott 139 hittan-, 125 jog- és 21 bölcsészethallgató.

— **Augusztus 2.** Ősi szokás szerint a M. I. T.-ra hárul a bazafias kötelesség, hogy a debreceni csata évfordulóján ünnepélyt rendezzen. Ez évben is megtette erre a fentartó bizottság a kezdeményező lépéseket; közreműködésre felkérte a helyi dal- és zeneegyleteket. Az előkészületek közben azonban a városi tanács vette kezébe az ügyet, mely az anyagiak miatt részünkről úgy is aligha lett volna lebonyolítható és elhatározta, hogy az ünnepélyt minden évben maga rendezi, de szívesen veszi az akad. ifjúság közreműködését. Amennyiben ez a határozat az ünnepély sikerének biztosítására s fényének emelésére irányul, megnyugvást keltett körünkben. Az ünnepély nagy közönség jelenléte és lelkesedése mellett a következő műsor szerint folyt le: A kollégium Petőfi szobránál a Petőfi dalkör énekelt s Szávay Gyula rövid emlékbeszéd kíséretében megkoszorúzta a szobrot, méltatván Petőfit,

mint a dal nagy költőjét. Kint a honvéd-temetőben a Kossuth dalkör éneke után Malolesi László tanár a debreceni csatáról emlékezett meg. Ezután a Kossuth dalkör indulója, majd Borsy István bh. szavalata (Petőfi: Föl a szent háborúra) következett. Könyves Tóth Mihály városi tanácsnok a város nevében megkoszorúzta az emléket. A hazafias ünnepélyt a közönség a „Szózat” éneklésével zárta be.

— **Az idel esküdti kar tagjai:** Bereczky József szénior, Herpay Gábor segédtanár és Molnár Ferenc contra-scriba.

— **A „Főiskolai Énekhar”** Mácsai Sándor vezető tanár elnöklelte alatt a múlt évihez képest kissé megfogyatkozva tartotta alakuló gyűlését, melynek választása szerint jegyző lett: Kovács Ferenc 3. th. Protokántorok: Kónya Gábor 2. th., Nagy János 2. th. és Tariska Gábor 3. th.; választmányi tagok: Szathmári Károly 4. th., S. Nagy József 4. th., Tariska Gábor 3. th., Nagy János 2. th.; közös választmányi tag: Szőnyi József 3. th.; zászlótartó: Kónya Gábor 2. th.,

— **A lelkészsképzítő vizsgálatok** szeptember hó folyamán tartottak meg teológiánkon, a tiszántúli ref. egyházkerület bizottságai előtt. Az első vizsgálatra, mely 13—17-ig tartott, negyvenegy végzett hittanhallgató jelentkezett. Közülök jeles képesítést nyertek 4-en, ú. m.: Bereczky József, Dibáczy József, Herpay Gábor és Kósa Zsigmond, — jót 6-an, — kielégítőt 15-en. A második vizsgálat szeptember hó 20—23-ig folyt le. 36 segédlelkész közül jeles lelkészi oklevelet kapott: Bethlendy Endre, Gönczy Béla, Halász Imre, Mikó Imre, Sárközy Lajos és Varga Antal; összesen 7-en, — jót 12-en, — kielégítőt 11-en. — Isten kegyelme legyen anyaszentegyházunk új munkásaival!

— **Theológiai akadémiánkon az alapvizsgálatok** szeptember hó 5-től fogva, több mint egy heti megszakítással, szeptember végéig tartottak. Jelentkeztek összesen 43-an. Ezek közül jeles alapvizsgálatot tettek 4-en, ú. m. Bányai Lajos, Nagy Károly, Szabó Lajos. Szűtor Jenő; jó eredménnyel vizsgáztak 9-en; kielégítő eredménnyel 18-an; javító vizsgálatra utasítottak 9-en, amelyet a kitűzött időben sikeresen le is tettek. 1911 szept. havában teendő ismétlődő teljes alapvizsgálatra utasítottak 3-an.

Csokonai ünnepélyek. Mint minden évben, úgy most is fényes és lélekemelő ünnepségek keretében adóztak az egyes irodalmi körök a Csokonai emlékének. A nagy költő születése évfordulója alkalmából a főiskolai ifjúság nov. 17-én d. e. 10 órakor a költő szobrához vonult, ahol a „Tihanyi echó” éneklése után Herbály Gyula bh., a M. I. T. elnöke leendő beszédében emlékezett meg Csokonairól. Masáth Ferenc th. „Csokonai emléke” című verset szavalta el teljes odaadással és bensőséggel. A szobor megkoszorúzása és a Hymnus eléneklése után a Hatvan utcai temetőbe, Csokonai síremlékhez ment az ifjúság, ahol Pánczél Jenő th. emlékezett meg rövid, de hatásos beszédében a költőről. Az emlékoszlop megkoszorúzása és a „Csikó-bőrös kulaks” éneklése után gondolatokkal telt lélekkel távozott el D. u. 5 órakor az „Arany-Bika” termében a „Csokonai kör” tartott válogatott műsorral fényesen sikerült ünnepélyt. Este 8 órakor a főiskolai M. I. T. rőtta le háláadókat disz közgyűlés tartása által. Végre Nov. 19-én a tanítóképző intézet ifjúsága rendezett népes és előkelő közönség jelenlétében impozáns ünnepélyt.